

TÕULOOMAKASVATUS

15

1/2012

EESTI TÕULOOMAKASVATUSE LIIT
EMÜ VETERINAARMEDITSIINI JA
LOOMAKASVATUSE INSTITUUT

ISSN 1406-3395

Põllumajandusministeeriumi teenetemärkide
nominendid ja parimad veisekasvatajad

Foto: T. Bulitko

Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja
(auliikmete ja aumärgi kandjate) nõukoda
kogunes 28. detsembril 2011 kaunisse Eistvere jahimajja

Mati Hõbemägi tutvustas jahimaja
rahvusvahelist palet, paremal Maire Vimb

Jahimaja sisevaade

Nõukoda

Fotod: O. Saveli

Karutrofee

NR. 1 MÄRTS 2012

Hea lugeja!

SISUKORD

Loomakasvatus

2 L. Jürgenson. Eesti loomakasvatus 2011. aastal

Veised

- 5 T. Põlluäär. Austraalias ja Uus-Meremaal piimakarjakaasvatust kaemas
- 9 T. Põlluäär. Kaaluge lihaveiseid!
- 9 T. Bulitko. Seemendustehnikute algkoolituse kursus
- 11 K. Kalamees. Eesti maakarja tõufarmid 2012. aastal

Hobused

14 K. Sepp. Eesti Hobusekasvatajate Seltsil juubeliaasta

Veterinaaria

16 T. Järvis, E. Mägi, B Lassen. Lammaste siseparasiitide levikust Eesti saartel

Riik

18 M. Help, M. Tuimann. Põllumajandusloomade aretus-tegevuse kontrollimine 2011. aastal

Jõudluskontroll

- 21 A. Pentjärv. Piimaveiste jõudluskontrolli tulemused 2011. aastal
- 23 K. Kersten. Sigade jõudluskontroll 2011. aastal

Referaadid

- 25 T. Paulke, R. Pfuhl ja S. Maak. Eri seatõugude selja pikima lihase omadused
- 26 Euroopas levib kariloomadel uus Schmollenbergi-nimeline viirus

Kroonika

- 27 O. Saveli. Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu aastakoosolek
- 30 T. Bulitko. ETKÜ ei toetanud koostööd välisfirmaga
- 30 T. Bulitko. Parimad veisekasvatajad on Maie Mölder ja Kalmer Visnapuu
- 32 P. Padrik. Eesti-Vene põllumajanduslase konsultatiivrühma visiit Moskvasse

A. Tänavotsa foto

Ajakirja viieteistkümnenda ilmumisaasta esimene number on Teie käes. Ajakirja struktuuris ega kujunduses pole muutusi, sest nii arvasid Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu liikmed. Rõõmustav on, et esmakordselt ületas kahe nädala jooksul saabunud materjal ajakirja senise maksimaalse mahu (32 lk).

Aastavahetuse ümber on arvukalt üritusi, kus tehakse kokkuvõtteid eelmise aasta tegemistest ja tunnustatakse parimaid, nii ka seekord. Põllumajandusminister andis kuldse teenetemärgi kõikide tiitlite kõrval ETLLi asepresidendile Aavo Mölderile, hõbedase Maarja ja Jüri Simovartile. Eesti piimaveisekasvatajatest parim on Maie Mölder (Tartu Agro AS) ja lihaveisekasvatajatest Kalmer Visnapuu. Hõbemärgi said ka tõuaretuse kontrolör Hülla Liiv ja EPM näituste korraldaja Mare Viiralt. Kahjuks Eesti Vabariigi president ei tunnustanud ühtki põllumajandustöötajat.

EK Selts arutas tõu aretusprogrammi nii elluvijjate, kontrollijate kui teadlastega, targemaks said kõik osapooled. Omamoodi arutelu toimus põllumajandusministeeriumis tori tõuraamatu pidamise üle, milles on kirgi kütnud Vana-Tori Hobuse Ühing.

EHS tegi 2. veebruari kirjaga põllumajandusministrile ettepaneku moodustada probleemide lahendamiseks sõltumatute ekspertide ametkondadevaheline tori tõu ajutine komisjon. Eesmärk oleks hinnata tori tõu säilimise võimalusi ja selle vajadusi.

Selle asemel kutsuti 22. veebruaril kokku ümarlaud, 21. veebruaril teatati põhiküsimuseks vana-tori tõuraamatu loomise õiguslikud alused. Ümarlauda juhtis asekanstler Toomas Kevvai, kelle tööülesannete hulka kuulub alates 1. jaanuarist 2012 ka tõuaretuse ja veterinaaria kureerimine.

Arutelu kulges kummaliselt. Kavakohaselt pidi arutama vana-tori tõuraamatu õiguslike aspekte, mille kohta avaldati poolt- ja vastuväiteid. ETLLil oli kindel eitav seisukoht vastavalt 31. jaanuari koosoleku arutelule, rõhutati ka ametkondliku surve olemasolu. Viimaseid seisukohti pareeris asekanstler rõhutatult, sest tõuraamatu kohta taotlust polevat veel VTA-le esitatudki. Seetõttu komisjoni polevat üldse vaja. Miks ümarlaud siiski kokku kutsuti, et arutada, kui polnudki arutusobjekti?

Agas siiski oli nüanss, mis kannab ohumärki. Kui ETLLi koosolekul oli VTA seisukoht, et Vana-Tori Hobuse Ühingul tuleb taotleda uue tõu tunnustamist, on riigiasutuste seisukoht kolme nädala jooksul kardinaalselt muutunud. Nüüd soovitati Vana-Tori Hobuse Ühingul taotleda tori tõu kolmanda vana-tori suuna tõuraamatu pidamist. Arusaamatuks jäi, kas tori tõu teine tõuraamat kolmandale suunale tähendaks uut haruseltsi EHSi koosseisus või hoopis kahte säilitussuunda?

Olev Saveli

L O O M A K A S V A T U S

Eesti loomakasvatus 2011. aastal

Liina Jürgenson
Põllumajandusministeeriumi
loomakasvatusteaduste büroo juhataja

Viimasel paaril aastal on veiste arv taas kasvanud (joonis 1). Statistikaameti (SA) esialgsetel andmetel oli veiseid 2011. aastal 4700 võrra rohkem kui eelmisel aastal. Piimalehmade arv, mis kahe viimase aasta teises kvartalis suurenenud, on viimase viie aasta 31. detsembri seisuga jätkuvalt vähenenud. Piimalehmade arvu vähenemise üheks põhjuseks on jätkuv väiketootjate loobumine lehmapidamisest. Järeelkasvu, kes väiketootmist jätkaks, napib. Kuni 50 lehmaga piimatootjate arv on viimasel viiel aastal oluliselt vähenenud, ligi kaks korda on vähemaks jäänud 1–2 lehma pidajaid. Positiivse näite leiab aga maaülikooli uuringust, millest selgub, et Eesti piimatootjad on viimasel kümnel aastal väga palju investeerinud loomakasvatushoonetesse, farmiseadmetesse ning põlluharimistehnikasse. 2011. aasta lõpus oli Eestis rekonstrueeritud ja uusi piimakarjalautu 182 tootmisüksuses. Kokku on neis lautades ligi 53 000 loomakohta.

Sigade arv, mis 2008. aastast alates on vähehaaval suurenenud, vähenes 2011. aasta lõpuks. Üheks põhjuseks on põrsaste sündide arvu järsk vähenemine IV kvartalis. Lammaste ja kitsede arv on seevastu jätkuvalt kasvanud, 2011. aastal oli nende arv võrreldes 2007. aastaga 16% suurem. Selle üheks põhjuseks on toetuste maksmine uttede kasvatamise eest ning toetus mahelammaste (46% lammaste koguarvust) ja -kitsede kasvatamise eest loomkoormust arvestades rohumaa hektari kohta. Lindude arv, mis viimasel viiel aastal suurenes, vähenes 2011. aasta esialgsetel andmetel taas ja seda peamiselt II kvartalis.

Seisuga 31. detsember 2011 oli SA esialgsetel andmetel lammaste ja kitsede arv 11% ja veiste arv 1% suurem, kuid lindude arv 1%, sigade arv 3% ja piimalehmade arv 1% väiksem kui eelmisel aastal samal ajal (tabel 1).

Kõikide (v.a piimalehmade arv) liikide **loomade arv maakondades** on PRIA põllumajandusloomade registri kahe viimase aasta 31. detsembri seisuga suurenenud. Kõige rohkem suurenes 2011. aastal, võrreldes eelmise aastaga, lihatõugu lehmade (19,7%) ja kitsede arv (12,5%), lammaste arv suurenes 5,5% ja veiste arv kokku 1,1%. Piimatõugu lehmade arv jäi samaks.

Kõige enam oli veiseid Järvemaal – 29 894, järgnesid Lääne-Virumaa 27 760 ja Pärnumaa 23 785 veisega (tabel 2). Eelmise aastaga võrreldes suurenes 2011. aastal veiste arv kõige enam Tartumaal – 1221 võrra, ja langes Järvemaal – 372 võrra. Piimalehmi oli kõige rohkem Järvemaal (13 715), Lääne-Virumaa (11 533) ja Pärnumaal (10 111). Piimalehmade arv vähenes 2011. aastal kaheksas maakonnas, kõige enam Pärnumaal (171 võrra).

Aastate võrdluses on näha, et piimatootmisel on toimunud piirkondlik koondumine Kesk-Eestisse.

Tabel 1. Loomade ja lindude arv seisuga 31. detsember (tuhandetes)

Näitajad	2010	2011	2011/2010	
			+/-	%
Veised	236,3	239,4	+3,1	101
sh piimalehmad	96,5	95,5	-1,0	99
Sead	371,7	362,2	-9,5	97
Lambad ja kitsed	82,7	91,4	+8,7	111
Linnud	2046,4	2025,5	-20,9	99

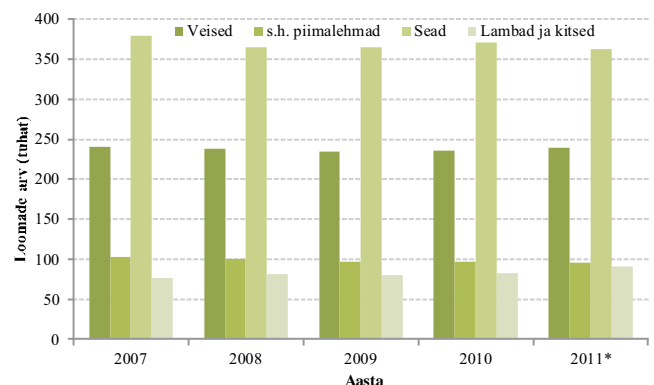
Allikas: SA, PM

Lihalehmade arv ei suurenenud 2011. aastal ainult Tartumaal, kõige enam suurenes Läänemaal (331 võrra) ja Pärnumaal (310 võrra). Kõige rohkem on jätkuvalt aberdiini-anguse, herefordi ja limusiini tõugu, kõige vähem on saksa šorthorni, aubraki ja deksteri tõugu veiseid.

Lammaste arv suurenes eelmise aastaga võrreldes neljateistkümnes maakonnas ja vähenes vaid Harjumaal (301 võrra). Lambaid kasvatati 2011. aastal kõige enam jätkuvalt Saaremaal (14 175), kus eelmise aastaga võrreldes suurenes lammaste arv ka kõige rohkem (763 võrra).

Kitsi oli kõige enam Pärnumaal (787), kus kolme viimase aastaga on kitsede arv suurenenud ligikaudu kaks korda. Suuremad karjad on veel Lääne-, Saare- ja Lääne-Virumaa.

PRIA põllumajandusloomade registri andmetel oli 2011. aasta 31. detsembri seisuga veisekasvatatajaid kokku 4647 (544 võrra vähem), sh 3293 piima- ja 1210 lihalahmade kasvatajat. Nii piima- kui lihatõugu veiste pidajaid oli 144. Andmete võrdlusest selgub, et jätkuvalt väheneb piimalehmade kasvatajate arv. Kui eelmise aasta sama ajaga võrreldes oli piimalehmade pidajaid 501 võrra

Joonis 1. Loomade arv aastatel 2007–2011. Allikas SA

vähem, siis 2009. aastaga võrreldes juba 1085 võrra vähem. Lihaveiste kasvatajate arv aga suureneb. 2010. aastaga võrreldes oli lihatõugu lehmade kasvatajaid 102 võrra rohkem ja 2009. aastaga võrreldes 213 võrra rohkem. Kõige enam on lihavesikasvatajaid, kellel on 3–9 veist (405 loomakasvatajat).

Tabel 2. Loomade arv maakondades seisuga 31. detsember 2011

Maakond	Veised kokku	Sealhulgas		Lambad	Kitsed
		piima-lehmad	liha-lehmad		
Harju	13 091	4748	885	5943	202
Hiiu	4467	635	1151	3505	146
Ida-Viru	5693	2099	480	1978	198
Jõgeva	21 063	9771	495	1774	54
Järva	29 894	13 715	558	3129	188
Lääne	11 688	3217	1861	4115	365
Lääne-Viru	27 760	11 533	1296	6817	269
Põlva	14 068	6409	392	5134	101
Pärnu	23 785	10 111	1435	4754	787
Rapla	17 172	6024	1450	3948	157
Saare	16 541	5504	1893	14 175	295
Tartu	17 469	7647	216	6041	159
Valga	10 369	3677	773	7117	85
Viljandi	17 421	7533	916	3724	116
Võru	8826	3068	965	5827	257
Kokku	239 307	95 691	14 766	77 981	3379

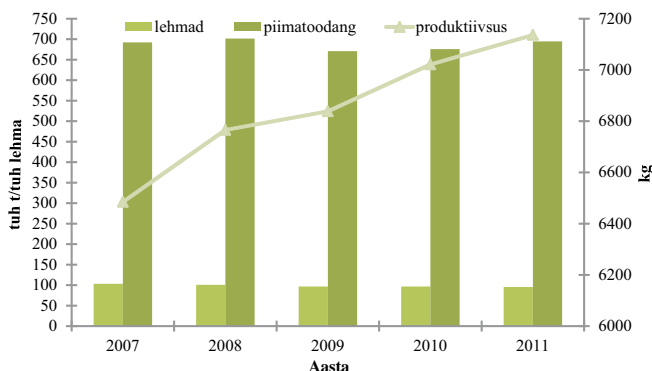
Allikas: PRIA

Piimatootmine

Võrreldes eelmise aastaga suurenes 2011. aastal piima kogutoodang ja keskmine piimatoodang lehma kohta, tõusis piima kokkuostuhind ning säilis piima kõrge kvaliteet.

Piima toodeti SA andmetel 2011. aastal 694 800 t, mis on 19 100 t võrra ehk 2,8% enam kui eelmisel aastal. Lehma oli tuhande võrra vähem, kuid lehma kohta lüpsiti keskmiselt 7136 kg, mis on 115 kg enam kui eelmisel aastal.

Viimase viie aasta võrdluses on näha, et lehmade produktiivsus on aasta-aastalt kasvanud ning seetõttu on suurenenud ka piima kogutoodang (joonis 2). Erandlik oli 2009. aasta, mil madalatest kokkuostuhindadest tingituna lehmade arv vähenes ja piima kogutoodang langes.

Joonis 2. Piimatootmise põhinäitajad aastatel 2007–2011. Allikas: SA

Foto 1. Galaxy Starline lüpsirobot

(A. Tānavots)

2011. aastal realiseeriti piimatööstusele 633 700 t 4,0% rasva- ja 3,4% valgusisaldusega piima, millest kuulus eliitsorti 61,2%, mis on eelmise aastaga võrreldes samal tasemel. Tööstustele realiseeritud piima kogus on viimasel kolmel aastal olnud toodetust pisut üle 91%, 2011. aastal 91,2%. Piima väljavedu jätkus Leetu ja Läti. Veterinaar- ja Toiduamet (VTA) oli 2011. aasta lõpu seisuga tunnustanud 40 piimakäitlemisettevõtet, neist ühte kitsepiima käitlemiseks.

Lihatootmine

2011. aastal müüdi lihatöötlemisettevõtetele või tapetapimajapidamistes 110,4 tuhat t (elusmassis) loomi ja lindi, mis on eelmise aastaga võrreldes 4664 t võrra ehk 4% rohkem (tabel 3).

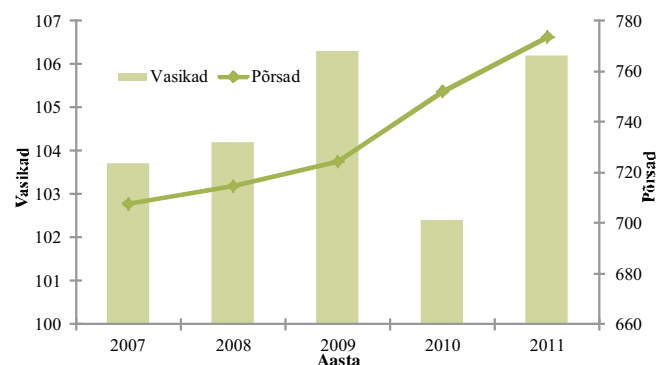
Tabel 3. Tapaloomade ja -lindude elusmass, tonnides

Näitajad	2010	2011	2011/2010	
			+/-	%
Tapaloomi ja -linde kokku	111 593	116 257	+4664	104
sh veised	24 435	19 859	-4576	81
sead	63 676	70 253	+6577	110
lambad ja kitsed	1417	1468	+51	104
linnud	22 065	24 677	+2612	112

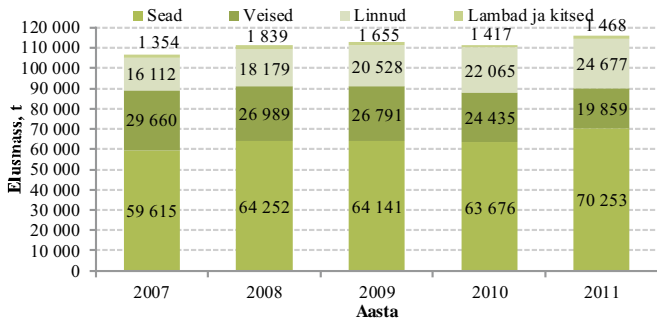
Allikas: SA, PM

Sealiha

2011. aastal vähenes sigade arv, aga suurenes sealiha toodang, elusmassis 70 253 t, mis on 6577 t võrra ehk 10% rohkem kui eelmisel aastal. Sealiha osatähtsus moo-

Joonis 3. Vasikate ja põrsaste sündide arv aastatel 2007–2011. Allikas: SA

Joonis 4. Tapaloomade ja -lindude elusmass aastatel 2007–2011, tonnides. Allikas: SA

dustas lihatoodangust 60,4%, mis on viimasel kolmel aastal olnud samal tasemel. Tunnustatud lihatöötlemisettevõtetes tapeti 2011. aastal 393 600 siga, liha saadi 31 000 t, see on 14 500 siga ja 9920 t liha vähem kui eelmisel aastal. 2011. aasta lõpu seisuga oli VTA tunnustanud 42 tapamaja sealihatoomiseks.

Pörsaid sündis 2011. aastal 773 600; eelmise aastaga võrreldes 21 800 pörsast ehk 2,9% enam. Viimase viie aasta võrdluses on see ka suurim sündinud pörsaste arv aastas (joonis 3). Kvartali andmeid võrreldes selgub, et pörsaid sündis viimase viie aasta jooksul rohkem 2011. aasta I, II ja III kvartalis. IV kvartalis aga vähenes pörsaste sündide arv III kvartaliga võrreldes ligi kaks korda ja seega vähenes aasta lõpus ka sigade arv.

Veiseliha

2011. aastal kasvas veiste arv, kuid veiseliha saadi elusmassis 19 900 t ehk 19% vähem kui 2010. aastal. Veiseliha osatähtsus lihatoodangus oli 17,1%. Tunnustatud lihatöötlemisettevõtetes tapeti 32 800 veist ja saadi 7600 t liha. Võrreldes eelmise aastaga vähenes tunnustatud lihatöötlemisettevõtetes tapetud loomade arv 5800 võrra ja liha saadi 1352 t vähem. VTA oli 2011. aasta lõpu seisuga tunnustanud 32 tapamaja veiseliha tootmiseks.

Võrreldes viimaste aastatega on lehmadel saadud liha osatähtsus kogu veiselihaist veelgi suurenenud, moodustades 2011. aastal 62%.

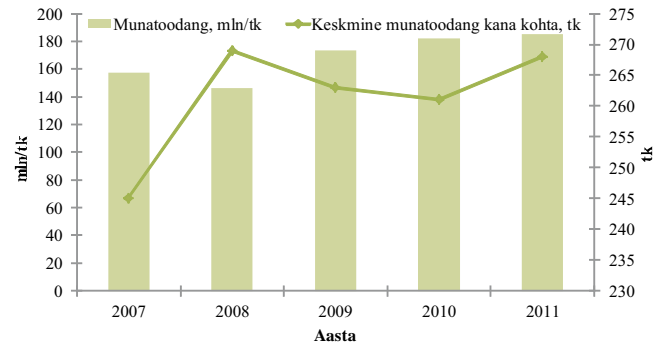
Vasikaid sündis 2011. aastal 106 200, see on 3800 vasikat vähem kui 2010. aastal (joonis 3). Viimaste aastate kvartaliandmeid võrreldes selgub, et vasikaid sündis enam 2011. aasta III kvartalis.

Veiserümpade klassifitseerimise kohustus on Eesti ettevõtetele, kes tapavad nädalas rohkem kui 75 veist. 2011.

Foto 2. Limusiini ammlehm vasikaga

(R. Toi)

Joonis 5. Munatoodang ja keskmine munatoodang kana kohta aastatel 2007–2011. Allikas: SA

aastal klassifitseeris kolm ettevõtet 18 530 veise rümpa, mis on 4704 võrra vähem kui eelmisel aastal. Kõige enam oli D-kategooriasse (lehmad) kuuluvaid P2 (lihakusklass lahja, rasvasusklass kergelt rasvane) veiserümpa. Võrreldes 2010. aastaga on kasvanud E-kategooriasse (mullikad) kuuluvate rümpade osatähtsus (kasv 18%). Eelmisel aastal määrati ka Ekstra-lihakusklasse ja seda nii A- (puliid 6 kuud kuni 2 aastat) kui B- kategooria rümpade osas.

Lambaliha

2011. aastal kasvas nii lammaste ja kitsede arv kokku kui ka lihatoodang. Lamba- ja kitseliha toodang (elusmassis) oli 1468 t, mis on 4% rohkem kui 2010. aastal. Lamba- ja kitseliha osatähtsus kogu lihatoodangust oli 1,3%, mis on viimaste aastate suurim näitaja. Tunnustatud lihatöötlemisettevõtetes tapetud lammaste arv on aasta-aastalt kasvanud. 2011. aastal tapeti 5100 lammast, see on ligikaudu kaks korda rohkem kui aastal 2008. Liha saadi 92,6 t, võrreldes eelmise aastaga 6,9 t rohkem. Lamba- ja kitseliha tootmiseks oli 2011. aasta lõpu seisuga VTA tunnustanud 15 tapamaja.

Linnuliha

2011. aastal vähenes lindude arv ja suurenes linnuliha toodang. Elusmassis saadi 24 700 t, mis on 2600 t võrra ehk 12% rohkem kui eelmisel aastal. Linnuliha osatähtsus kogu lihatoodangust oli teist aastat järjest 21,2%, mis on viimaste aastate suurim näitaja.

Viimase viie aasta võrdlusest (joonis 4) on näha, et alates 2007. aastast on kogu lihatoodang (elusmassis) suurenenud. Neljal viimasel aastal on lihatoodang kokku olnud üle 111 000 t. Lihatoodangu suurenemise on taganud eelkõige linnuliha tootmise pidev kasv alates 2007. aastast. Oluliselt on vähenenud aga veiseliha tootmine (elusmassis), 2007. aastaga võrreldes ligikaudu 10 000 t võrra.

Munatootmine

2011. aastal toodeti 185,4 mln muna, mis on 3,5 mln muna võrra ehk 2% enam kui eelmisel aastal. Keskmine munatoodang kana kohta oli 268 muna. 2011. aastal toodeti kõige enam mune II kvartalis – 49 194 muna, III ja IV kvartalis munatoodang langes.

2011. aastal tegutses Eestis kümme VTA poolt tunnustatud munapakenduskeskust, üks munatoodete tootja ja kaks vutimunade munapakenduskeskust.

Munatootangu viimase viie aasta võrdlusest (joonis 5) on näha, et toodang langes oluliselt 2008. aastal, mil kahes suures linnukasvatuseettevõttes oli Newcastle'i haiguspuhang. Alates 2009. aastast on munatoodang pidevalt suurenenud.

VEISED

Austraalias ja Uus-Meremaal piimakarjakasvatust kaemas

Pm-mag Tõnu Põlluäär

ETKÜ tõuraamatu- ja aretusosakonna juhataja

Möödunud aasta novembi alguses oli võimalus viibida koos grupi Eesti piimafarmeritega Austraalias ja Uus-Meremaal ning reisi lõpul ühe päeva Hongkongis. Tegu oli ühistegelise piimandustegelaste (piimähistute) algatusega, mille käigus tutvuti Austraalia ja peamiselt Uus-Meremaa (põhjasaar) piimandussektoriga. Programmi aitas koostada Uus-Meremaa aukonsul Tõnu Loorpärg ja farmide külastused korraldas Pauline Norrish, kes tegeleb farmeritega Uus-Meremaal ja viib neid õppereisidele väljapoole, peamiselt Euroopasse. Eesti-poolne koordinaator ja grupijuht oli loomakasvatuskonsulent Nelly Oinus ja tõlke tagas Piret Purru-Lemetti.

Austraalias viis buss meid Sydney linnaga tutvuma. Pikk lennureis üle 27 tunni koos ooteajaga ja ajavahe seitse tundi andsid küll tunda, aga olles nii kaugele lennanud, pole magamiseks mahti. Ilm ei olnud meie vastuvõtuks küll erilisi pingutusi teinud, sadas vihma ja oli udune, meenutades nii kodust novembrit. Siiski oli midagi teistmoodi. Rahulik liiklus, teistmoodi loodus (meie sügisele oli vastu panna maailma kuklapoole kevad). Õhtul oli võimalus külastada Sydney ooperimaja, näha ja kuulda maailmakuulsast ehitisest ning ooperi- või kontserdielamustest.

Järgmisel päeval külastasime Leppington Pasture Company farmi, kus on lüpsilehmi ~2000 ja lisaks noorkari ning 16 töötajat. Lüpsimine toimub 2 x 36 paralleel-lüpsiplatsil kolm korda päevas. Keskmise piima päevatoodang oli 35 l (22 000 tonni aastas) ja TMR söötmine kaks korda päevas. Söödad varutakse ise ning tehakse rohu-, lutserni- ja maisisilo ning teraviljadest kasvatatakse nisu ja otra.

Lisaks ostetakse maisi, õlleraba, maisigluteeni ja jahujääke. Farm on pereettevõtte, omanikud kolmanda põlvkonna horvaadid. Lisaks piimatootmisele tegeleb pere jaekaubanduse ja kinnisvaraarendusega. Enamiku Austraalias toodetavast piimast töötlevad jaapanlastele ja itaallastele kuuluvad ettevõtted, mida Austraalia piimakarjakasvatad on hakanud nimetama „duopol“ (sõnast „monopol“).

Edasi liikusime rohkem lihavesikasvatustes tuntud Barrington Topsis piirkonnas. Austraalias kasvatatakse palju erinevaid lihavesikõuge ja nende ristandeid. Enam levinud on herefordi ja brahmani (kumbagi ~20%) tõud. Lihavesikõugeid on Austraalias üle 20 miljoni ning üle 60% lihavesikelihast eksporditakse (USA, Jaapan ja Korea).

Õhtul oli võimalus tutvuda Austraalia öise loodusega, mõni nägi isegi kangurut. Järgmisel päeval sõitsime taas Sydney poole ja sel ajal rääkis reisi juht Laurie Cousins täpsemalt põllumajandusest. Ühes juustukojas saime ülevaate 15 a tegutsenud juustutööstusest, kus päevas töödeldakse kaks tonni piima ja toodetakse kuut juustusorti. Õhtul aga maandusime juba Uus-Meremaal Aucklandi lennuväljal.

Uus-Meremaa on väga rikkaliku loodusega, rohukasv on kümme kuud intensiivne ja kaks kuud aeglasem, veiseid ~10 mln ja lambaid ~32 mln. Reisi jooksul tutvusime mitme piimafarmiga, mis olid väga sarnased. Uus-Meremaal on 3000 mahetalunikku, kes toodavad 3% piimast. Farm on nende mõistes tavaline lüpsikoda, mille ümber on karjamaad, täis erineva värvusega lehmi. Tavaline oli ka ussina looklev lehmade rivi lüpsikoja poole (keskmiselt ~350 lehma karjas). Valdav on friisi tõug (~40%), muidugi mustakirju, kuid holsteini tõust oluliselt erinev. Teisena kasvatatakse džõrsi tõugu (23%) ja päris palju on erinevaid ristandeid (35%), kelle jaoks on oma

Foto 1. Vaade Austraalia farmile

(T. Põlluäär)

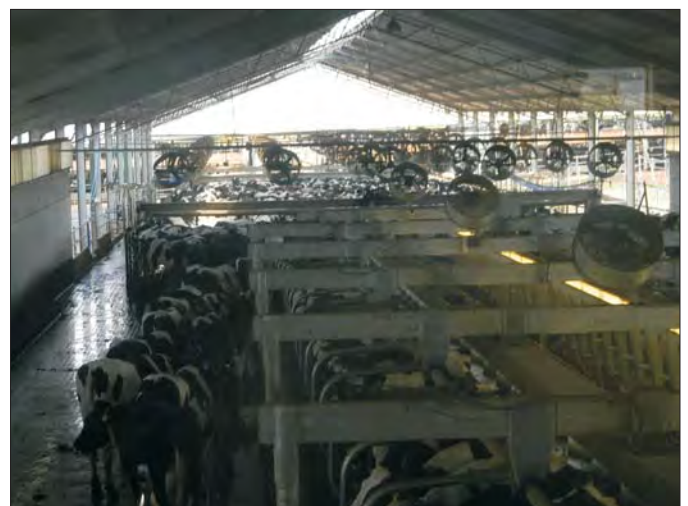

Foto 2. Laudaõhk vajab ventileerimist

(T. Põlluäär)

Foto 3. Rohumaade niisutussüsteem

(T. Põlluäär)

aretusprogramm (*kiwi crossing*). Uus-Meremaal on ~4,5 mln piimalehma, sama palju on ka elanikke.

Põhilised märksõnad on tootmise efektiivsus ja kulutuste minimeerimine. Seejuures ei aeta taga suuri toodangunäitajaid ega soovita suuri lehmi. Toodangu arvestuse aluseks on piima rasva- ja valgutoodang. Keskmiselt saadakse 320–340 kg piimarasva ja -valku kokku lehma kohta, mis on piimatoodanguna ~4000 kg lehma kohta, keskmine piima rasvasisaldus 4,5% ja valgusisaldus 3,7%. Tihti rõhutati, et ei ole mõtet toota vett, vaid piima kuivaine on tähtis. Selle eest tootjatele ka makstakse.

Piimatootmises valitseb perioodilisus: lehmad poegivad üldjuhul juuni II poolest kuni septembrini ja seemendatakse septembrist novembrini, oleneb ka piirkonnast. Keskmine poegimisvahemik on 368–370 päeva. Kui lehmad ei tiinestu sobival ajal, siis lastakse karja herefordi pull. Oma karja täienduseks jäetakse vaid kunstliku seemenduse järglased, kõik vabapaaritusest saadud järglased realiseeritakse lihaks. Eristatakse herefordi tõu valge pea järgi.

Lehmade eluiga on suhteliselt pikk, keskmiselt 5,5 laktatsiooni. Peamised praakimise põhjused on mastiit ja sigimatus. Lüpsilehmad ei ole suured, 400–450 kg. Suurem lehm tarbib ühiku kuivaine tootmiseks enam sööta, mis on kulukas. Reisi jooksul külastasime erinevaid piima- (250–1150 lehma karjas), kuid ka lihavesi- ja lam-

Foto 4. Nõustaja Lee Mattisson annab Eesti farmeritele põhjaliku ülevaate karjamaarohust

(T. Põlluäär)

Foto 5. Väikese lehma eelistamine

(T. Põlluäär)

bafarme, samuti piimatööstust, aretusühistut, põllumajandusuuringute keskuse piimandusosakonda ja nõustamiskeskust.

Piimatöötlemine. Piima ostab kokku piimakarjakaasvatajate ühistu piima töötlev ja tooteid turustav kontsern Fonterra, mis koondab 95% piimatootjatest ja hõlmab 92% kogu Uus-Meremaa piimaturust. Ühistus on 13 000 liiget. Piima töötlemisvõimsus on välja arendatud vastavalt hooajalisele piimatootmisele. Piimatooted lähevad 94% ulatuses ekspordiks. Peamised turud on Hiina, USA, Jaapan.

Külastasime kontserni suuruselt neljandat tehast Te Rapas, kes töötleb 8000 tonni piima ööpäevas (suurim tehas 24 000 t). Peamine toodang on eksporditav piimapulber. Toodetakse veel kolme sorti juustu, joogipiima ja piimajooke.

Aretusühistu *Livestock Improvement Company* (LIC) on 100 aastat vana ühistu, kellel on 11 700 liiget ja käive aastas 20 miljonit NZD. Teenuse kasutajaid üldse on ligikaudu 13 000. Alalisi töötajaid on 650. Seemendus toimub üldjuhul hooajaliselt peamiselt värske spermaga, mis säilib 1–4 päeva. Sperma kontroll on kolme päeva jooksul pidev, kui on mingi probleem, kogutakse sperma üle maa jaama tagasi.

Ühistul on 950 pulli, kellest aktiivses kasutuses 360. Iga päev väljastatakse 100 000 kõrrekestes spermadoosi. Nä-

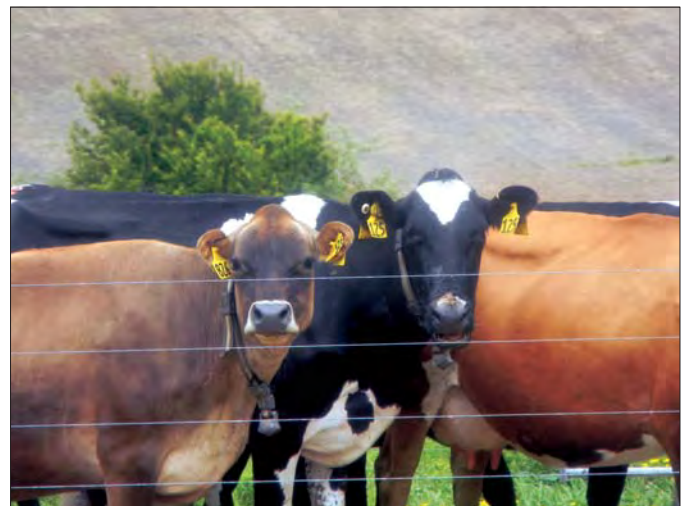

Foto 6. Džörsi, friisi tõugu lehmad koos ristandlehmaga

(T. Põlluäär)

Foto 7. Lehmad teel lüpsile

(T. Põlluäär)

gime värsket sperma kogumist, kontrollimist, lahjendamist ja kõrtesse jaotamist ning saime informatsiooni värsket sperma logistikast.

Hooajal kogutakse spermat iga päev ja doseeritakse kõrtesse. Alustatakse varahommikul ja kell 11 on sperma väljasaatmiseks valmis. Sperma laialiviimiseks kasutatakse nii lennu- kui ka autotransporti. Ühe värsket spermadoosi maksumus (koos seemendusteenusega) on 18–30 NZD (11–19 €) ja külmutatud spermadoos maksab 66 NZD (> 40 €). 75% lehmadest tiinestatakse kunstliku seemendusega. Tipphooajal töötab 900 seemendajat. Tiinestumine esmakordselt seemendusest on 60–65%, spermakulu ühe tiinestumise kohta on 1,3 doosi. Väga hea tulemus!

Aretuse suund on väikest kasvu lehmad, kes väärindavad hästi rohusööta ja ei lõhu keharaskusega karjamaid. Aretuse eesmärk on ideaalne lehm, kes toodab võimalikult efektiivselt piima piisava rasva- ja valgukogusega, keda on kerge pidada ja kellel pole poegimisprobleeme ning kes toob igal aastal elusa vasika. LIC korraldab ka piimaveiste jõudluskontrolli, omatakse kahte piimalaborit. Piimajõudluse kontrollimiseks on farmeritega sõlmitud lepingud. Kasutusel on igakuine ja -kvartiline süsteem ning on ka farmereid, kes jõudluskontrolliteenust ei kasuta.

Foto 8. Lehmad lüpsiootel

(T. Põlluäär)

Foto 9. Fonterra piimatööstus

(T. Põlluäär)

Aretusühistus andis Uus-Meremaa Põllumajandus- ja Metsaministeeriumi Põhjasaare piirkonnajuht täieliku ülevaate põllumajandussektorist.

Põllumajandusuringute Keskus kuulub farmerite ühendusele Dairy NZ. Piimandusosakonnas saime ülevaate selle tegemistest. Katseid tehakse Tokanui katsefarmis (342 ha maad, lehma ~900, karussell-lüpsiplats). Kuna Uus-Meremaa põhiline uurimistööde teema on karjamaarohi, siis peamiseks uurimissuunaks on karjamaa saagikus. Uuritakse ka odavamaid lisasöötmise võimalusi, karjamaasööda väärindamist ja piima tihedusega seotud küsimusi. Suurt rõhku pannakse loomade heaolule ja keskkonnateemadele. Uurimistulemuste edastamine farmeritele on lausa kohustus. Küllastada saime ka Tokanui katsefarmi.

Nõustamiskeskuses Perrin Ag Consultants Ltd töötab koos juhatajaga viis inimest. Nõustatakse erinevaid farme, eeskätt maooride omi. Nad aitavad valida töötajaid, suhtlevad juhtidega, tegelevad eelarve küsimustega, esindavad farme (nt Fonterras), nõustavad raskustesse sattunud farmereid jne. Kuid tegelevad ka erinevate projektidega, näiteks toitained karjamaarohus, uue farmi planeerimine jne. Firma hallata on 42 000 loomühikut ja 5000 ha maad. Nõustamistööd tehakse ka välismaal (Hiina, Venemaa). Igal töötajal on 5 mln NZD väärtuses vastutuskind-

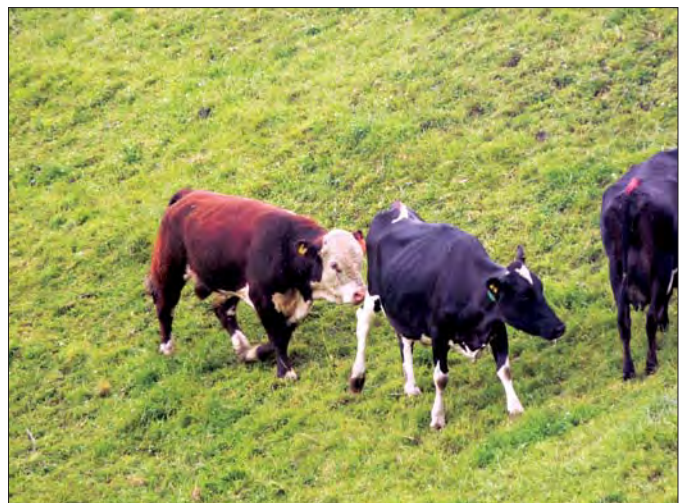

Foto 10. Pärast seemendushooaega lastakse karja herefordi pull

(T. Põlluäär)

lustust, mis on vajalik, kui nõuande andmine ebaõnnestub. Kuid kordagi polevat seda kellegi suhtes vaja läinud.

Piima kontrollitakse kaheksa kvaliteedinäitaja (antibiootikumid, kolibakter, strepto- ja stafülokokid, somaatilised rakud, maitse jms) järgi. Kui piim on rikutud, siis farmer, kes süüdi on, peab kogu piimaautotäie piima kinni maksma ning lisaks sellele ootab teda trahv ning lisaproovid, enne kui ta saab jälle piima müüa. Mõistagi on kulud farmeri kanda. Konsultant viis meid kahte enda teenindatavasse farmi (950 ja 1150 piimalehma), mis kuuluvad põlisrahvale maooridele. Kogu info farmi kohta andis konsultant, kes teadis kõike, ka meie poolt esitatud küsimustele andis ta põhjalikud vastused. See fakt viitab veel kord sellele, et konsultandid on kursis kogu tegevusega nõustatavates farmides.

Lisaks farmide külastustele oli aega nautida kaunist loodust, imelisi vaatamisväärsusi ja saada teavet põlisrahva ajaloo ja tänapäeva tegemistest. Samuti oli võimalus viibida rahvusparkides, nautida rododendronite kauneid õisi, näha kaitse all olevaid kiiviseid (linde) ja õitsvaid kiivistandusi. Kokku saime mitme väliseestlasega, kes juba aastaid või aastakümneid siin elanud.

Oli kindlasti huvitav reis, kuid kahjuks paljut nähtust meie farmidesse üle võtta ei ole. Siiski tähtis on ühistuline tegutsemine, mida võiks meil rohkem rakendada. Huvitav fakt oli piimarasva ja -valgu (*contra* piimakogus) tähtsustamine, mille eest makstakse piimarahha. Lisaks on märkimisväärne suurte farmide töö 3–4 inimesega (pererahvas + lisatöötaja), samuti värske sperma kasutamise kogemu-

Foto 11. Valgepealiste vasikate isa on hereford ja nad realiseeritakse lihaks (T. Põlluäär)

sed või lehmade (väikeste ~430 kg) tasuvuse rõhutamine, piima madal somaatiliste rakkude tase (~120 000/ml), karjamaade intensiivse kasutamise skeemid, lehmade markeerimine (värvilised markerid seemendamata, seemendusel või paaritusele suunatavad), lehmade suhteliselt kõrge eluiga jne.

Tänu kõigile, kelle abil see kaugel reis teoks sai. Loodan väga, et reisiril käinud Eesti piimafarmerite alustatud diskussioonid piimakarja tasuvuse ja ühistegevuse teemadel kodus jätkuvad ning et neist on siinse sektori arendamisel kasu.

Rahvusvaheline punast tõugu lehmade klubi koosolek tulekul

Pm-mag Tõnu Põlluäär

ETKÜ tõuraamatu- ja aretusosakonna juhataja

Eeloleval suvel, 4.–13. juulini toimub Prantsusmaal Rahvusvahelise Punase Lehma Klubi (IRCC) koosolek. Üritus korraldatakse iga kolme aasta tagant. Programm on jagatud kahte ossa – tutvumine Prantsusmaa veisekasvatuse ja vaatamisväärsustega (nn eeluur) ja konverents.

Eeluur toimub 4.–11. juulini, mille käigus tutvutakse esimesel päeval Pariisiga ja seejärel suundutakse maale. Külastatakse erinevaid normandia ja montbeliardi tõu piimafarme, juustutööstusi jm piimandusega seotud ettevõtteid. Kuid ka piirkonna vaatamisväärsused ei jää nägemata.

Konverents toimub 12. ja 13. juulil Annecy linnas. Teemad on:

- rahvusvaheliste punaste tõugude aretus ja selektsioon ning uued tehnoloogiad;
- ristamiskatsete tulemused maailmas;
- punaste tõugude sigimise ja tervise teemad, seosed majanduslike tunnustega;
- punaste tõugude eelised võrreldes teiste tõugudega.

Välja pannakse liikmesriikide posterettekanded jm huvitavad rahvusvahelised teemad punaste tõugude aretu-

sest. Esinemas on tunnustatud teadlased ja praktikud üle kogu maailma, töökeel on inglise keel. Nii eeluuril kui ka konverentsil osalemine on tasuta.

Tavapäraselt lääneriikide farmerid võtavad sellistest üritustest osa, kuid meil pole seda võimalust seni eriti kasutatud. Kui Eesti farmeritel, teadlastel või punaste tõugude aretusest huvitatud isikutel on huvi sellel suurejoone-

Foto 1. T. Põlluäär posteriga ühel varasemal kohtumisel

(T. Põlluäär)

lisel konverentsil või ka eeltuulil osaleda, palun andke endast teada Tõnu Põlluäärele (516 7821 või tonu.polluuar@etky.ee). Üldiselt osalevad teiste maade farmerid taolistel üritustel päris tihti, meil selline komme

pole küll väga juurdunud, kuid siinkohal kutsungi kaasa lööma.

Kaaluge lihaveiseid!

Pm-mag Tõnu Põlluäär

ETKÜ tõuraamatu- ja aretusosakonna juhataja

Viimasel Lihaveisekasvatavate Seltsi juhatusel koosolekul soovis juhatus teada, miks lihaveistel ei rakendata välimiku lineaarset ja aretusväärtuse geneetilist hindamist. Vastus sellele küsimusele on ühene – selleks puudub piisav infokogus ehk kehamassi andmed noorloomade tähtsatel eluetappidel.

Lihatõugu veiste aretusprogrammis on eesmärk kujundada aretusfarmid, kus tegeldaks pidevalt tõutuumiku geneetilise taseme tõstmisega. Aretusfarmide ülesandeks on toota tootmiskarjadele väärtuslikke puhtatõulisi sugupulle ja lehmikuid. Eesmärgiks on kujundada nelja lihaveise tõu, aberdiini-anguse, herefordi, limusiini ja šarolee, tõufarmid. 1.01.2012 seisuga ei ole Eestis ühtegi nõuetele vastavat aretuskarja, sest puudub vajalik arv puhtatõulisi ammelehmi.

Oleme aretusfarmide kujundamise poole teel, kuid see on keeruline, sest endiselt ei kasva tõupuhaste lihaveiste arv jõudluskontrollis. Aretusfarmide kujundamist saaks alustada, kui nimetatud tõugudel oleks igaihes vähemalt viis farmi 50 puhtatõulise ammelehmaga. Siit veel üks soovitus, et valige endale üks lihaveisetõug ning jätkake selle puhasaretust.

1.02.12 osales lihaveiste jõudluskontrollis 313 karja 20 407 veisega, neist 6,6% ammelehmadest ning 7,7% lehmullikatest olid 100% puhtatõulised. Üle 75% vereisusega lihatõu suhtes oli 40,8% jõudluskontrolli lihaveistest (k.a pullid).

2010. a tulemuste alusel saab öelda, et sünnimassi andmed esitati kõigi vasikate kohta. Aga 200 päeva kehamassi andmeid vaid 10% ja 365 päeva kehamassid vaid 7,2%-l veistest. Need arvud ei võimalda välja töötada lihatõugu veiste hindamisprogramme. Teisest küljest aga võiks alustada ka väiksema mahuga, kuid siis peab olema kindel, et lihaveisekasvatavad tagavad vajaliku informatsiooni.

Kuigi lihaveiste jõudluskontrollis ei pea veiseid kaaluma, palun lihaveisekasvatavatel sellele tõsiselt mõelda. Võimalusel tuleks kaaluda 200 ja 365 päeva vanuseid lihaveiseid. Kaalutakse taadeldud kaaluga 1 kg või mõõ-

Foto 1. Simmentali ammelehm vasikaga

(R. Toi)

detakse lindiga 1 cm täpsusega. Mõõdulindiga mõõtmisel edastatakse andmebaasi tulemus sentimeetrites. Miks ja kuidas seda teha?

1. 200 päeva kehamass annab ülevaate vasika juurdekasvust enne võõrutamist ja näitab ammelehma piimakust. Arvesse lähevad kehamassid, mis on kaalutud vahemikus 150–250 päeva, s.o 100 päeva jooksul. Selle alusel arvutab arvutiprogramm õige 200 päeva kehamassi.

2. 365 päeva mass annab ülevaate veiste juurdekasvust pärast võõrutamist ja näitab, kuidas on toimunud üleminek emapiimalt põhisisõdalisele ratsioonile. Arvesse lähevad kehamassid, mis on kaalutud vahemikus 325–405 päeva (80 päeva jooksul). Arvuti korrigeerib juurdekasvu 365 päevale.

3. Noorveiste realiseerimisel lihatõöstusesse palun andmebaasi edastada SEUROP-klassifikatsiooni tulemused.

Kõik massiandmed sisestada jõudluskontrolli programmi LIISU.

Leidke võimalused oma lihaveised kaaluda/mõõta. See läbi koguneb objektiivsem info lihaveiste väärtuse kohta, mille alusel saame teile pakkuda lahendusi, kuidas muuta lihaveisekasvatust tasuvamaks. Lihaveisekasvatavad, kellel on huvi lihaveiste arengule kiirem hoog anda, võiksid osaleda jõudluskontrollis.

Seemendustehnikute algkoolituse kursus

Tanel Bulitko

ETKÜ juhatuses esimees

Koostöös Eesti Maaülikooliga korraldatakse alates 2005. aastast regulaarselt seemendustehnikute algõppe-

kursusi, kokku toimunud seitsmel korral 73 huvilisele. 2007. aastal algõppe koolitust ei alustatud osavõtjate vähesuse tõttu. Nüüdseks on tegutsema jäänud 46 tehnikut ehk 76,7 % (tabel 1). Aastatel 2005–2011 kursuse läbinutest ei ole seemendajana Eestis töötanud 11 koolita-

tut. Üksikjuhtudel on kursuse läbinuil olnud võimalus omandatud kutset rakendada hoopis lähivälisriigis.

Tabel 1. Kursustel osalenute tööhõive seemendustehnikuna 2011. a

Aasta	Kursustel osalejaid	Osavõtnuist töötasid		Pole kunagi seemendanud
		arv	%	
2005	13	8	61,5	3
2006	5	3	60,0	2
2008	11	8	72,7	2
2009	13	13	100,0	0
2010	9	8	88,9	1
2011	9	6	66,7	3
Kokku	60	46	76,7	11

2010. aasta esmakordsete seemenduste arvu põhjal on 29 tehnikust 15-l enam kui 100 esmakordset seemendust ning 14-l alla 100. Keskmiselt on esmakordseid seemendusi tehnika kohta 219.

Koolituse vajadus uue põlvkonna seemendustehnikute tööleasumiseks on oluline nii suurettevõtetele kui peretaludele. Nagu tabelist 2 näha, on kolmel seemendajana töötaval spetsialistil 2010. aasta esmakordsete seemenduste arv üle 500. Samuti on olnud oluline koolitada seemendustehnika teadmistega inimesi taludele, kus piirkonnas seemendustehnika kättesaadavus ei ole hea. Kursusel osalenute tagasiside põhjal hindavad nad kõrgelt koolituse taset ning saadud teadmisi. Täiendava praktiseerimise järgselt ollakse valmis ka iseseisvaks tööks.

Tabel 2. Suurima esmaseemenduste arvuga seemendustehnikud

Seemendaja	Esmaseemenduste arv	Teenindatav ettevõtte
Aare Külviija	1140	Aravete Agro OÜ
Maret Vanari	1094	Vändra OÜ
Galina Saluhhina	806	Revino OÜ
Ingrid Tamp	448	Järva PM OÜ
Rainer Pedak	429	Kuriste talu, asendus

Tänavuaastased kursused toimusid 9.– 20. jaanuarini Tartus EMÜ veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituudis, kursuste üldmaht oli 80 akadeemilist tundi, koolituse läbisid edukalt 13 osalejat.

Teemadena käsitleti:

- seemenduse ajalugu ja tähtsus,
- ejakulaadi hindamine,
- välistegurite mõju spermale, sperma lahjendamine sügavkülmutamiseks,

- sperma sügavkülmutamine, säilitamine ja hindamine,
- lehma suguorganite anatoomia, füsioloogia ja inna-tsükli regulatsioon,
- suguorganite ultrasonograafia, seemendusviisid ja meetodid,
- inna tunnused ja avastamine, inna stimuleerimine ja sünkroniseerimine,
- optimaalne seemendusaeg inna ajal ja pärast poegimist,
- seemendamisel tehtavad vead, emakapõletikud jm poegimisjärgsed haigused,
- suguselekteeritud sperma, seemendamine suguselekteeritud spermaga,
- ahtrus ja sigimatus, emaka kateteriseerimine,
- sagedasemad madala tiinestumise põhjused,
- tiinuse diagnoosimine, seemendustehnika töö aspektid,
- suguorganite rektaalne uurimine, tiinuse rektaalne diagnoosimine,
- lehmade söötmine ja sigimine,
- seemendusorganisatsioon,
- seemendustehnikute tööaspektid.

Tabel 3. Paremate seemendustulemustega seemendustehnikud

Seemendaja	Tiinestus ES järel, %	Teenindatav ettevõtte
Olav Ellermäe	79,4	Hiiu Õunakasvatuse OÜ
Ott Orulepa	67,5	Kaera-Jüri talu
Ingrid Tamp	61,4	Järva PM OÜ
Pille Luule	59,0	A. Peegi Undi talu
Aare Külviija	57,5	Aravete Agro OÜ
Galina Saluhhina	53,7	Revino OÜ

Täname koolitajaid ning ettevõtteid, kelle juures toimus praktiline õpe. Koolitajateks olid õppejõud prof dr Andres Valdmann, prof dr Mihkel Jalakas, dots dr Kalle Kask, dots dr Ants Kavak, knd Jevgeni Kurõkin ja loomaarst Alar Onoper.

Eesti Tõuloomakasvatavate Ühistu soovib tänavustele koolituse läbinutele head töökätt ning viljakat tegevust tulevikuks: Ülle Aja, Maile Jaansoo, Urmas Juhvelt, Sille Kaljuste, Endri Lind, Einar Lukats, Tiina Läätts, Ats Raud, Maie Ott, Esta Tamm, Piret Tammaru, Birgit Truus ja Kaljo Tuuling.

Järgmine koolitus on plaanitud 2013. aasta jaanuaris. Kõigil huvilistel ja ettevõtetel, kes sooviksid koolitusele saata oma firmast perspektiivika inimese, palume registreerida aegsasti piirkonna aretusspetsialisti juures. Kahe-nädalane koolitus maksab osavõtjale 770 eurot.

Eesti maakarja tõufarmid 2012. aastal

Pm-mag Käde Kalamees
EK Seltsi tegevjuht

Eesti maakarja tõufarme hinnati 2011. aasta augustist kuni novembrini. Aasta viimasel EK Seltsi juhatuse koosolekul 8. detsembril kinnitati maakarja tõufarmiks 27 majapidamist. Lisaks senistele tõufarmidele lisandus kolm uut tõufarmi ja ühte karja, kus farm katkestas jõudluskontrolli, ei saanud tunnustada.

Väikesearvulise ja ohustatud tõu toodang keskmiselt üle 6000 kg on väga hea näitaja. Seda rõõmustavam on fakt, et maakarja kolmes suurimas farmis on üle 5000 kg toodangud juba mitu aastat järjest ületatud (tabel 1).

TÜ Mereranna PÜ maakarja aretajate pikaajalise teadliku tõuaretustöö ja söetmistingimuste parandamise tagajärjel on saavutatud maakarja keskmiseks piimatoodanguks juba 6840 kg. Selles karjas on palju silmapaistva toodanguga maakarja lehma. Näiteks lehm Sirgu-kari on lüpsnud 9598 kg piima, lisaks on üle 8000 kg piimatoodanguga maakarja lehma veel seitse (Sire-, Nunnu-, Sul-la-, Supsi-, Toome- Tolli- ja Kena-kari) ja üle 7000 kg

lüpsvaid lehma samuti seitse (Uusi-, Siidi-, Osmu-, Neiu-, Panni-, Suisu- ja Pupe-kari). TÜ Mereranna PÜ on samuti igal aastal näidanud kauneid maakarja lehma Saaremaa veiste näitustel. EK seltsi väljaantud rändhõbekarikas kuulubki 2010. a tulemuste põhjal neile. Maalehe korraldatud aasta põllumehe üks nominentidest 2011. a oli juhatuse esimees Urmas Lehtsalu, kelle tunnustuseks tuleb pidada just eesti maatõu pikaajalist edukat tõuaretustööd ja maatõu säilitamist.

Läbi raskuste on suutnud Liia Sooäär ikka oma maakarja taset hoida ja veelgi paremaks ja tulutoovamaks muuta, toodangu tõus 2011. a +271 kg räägib ise enda eest. Lisaks sellele on müüdnud oma parimate lehmade pullvasikaid mitmete maakarjade parandamiseks. Samuti on Liia iga-aastane Saarte näitusel osaleja oma kaunite maakarja lehmadega ja korduvalt saanud maatõu Vissi tiitleid. 2009. a tulemuste eest kuulus EK seltsi rändkarikas Liia Sooäärele ja 2010. a oli ta aasta põllumehe nominent.

Milvi Reinemi Koordi talu maakari ja Sirje Treumuthi Metsapere maakari on kosunud. Mõlema majapidamise

Tabel 1. Eesti maakarja tõufarmid seisuga 8.12.2011. a, karjas üle 20 lehma

Karja omanik	Lehmi	Aasta-lehmi	Lehma kohta*					Karja mulje	Kokku punkte	Klass
			piima kg	rasva %	valku %	rasva kg	valku kg			
1. TÜ Mereranna PÜ	34	31	6477	4,41	3,38	286	219	9,5	120,2	eliit
	37	34	6840	4,35	3,37	298	231			
2. Uustla talu, L. Sooäär	21	21	5156	4,73	3,61	244	186	10,0	112,0	eliit
	21	22	5427	4,42	3,49	240	189			
3. Koordi talu, M. Reinem	25	28	4373	4,54	3,36	198	147	8,5	94,9	I
	26	26	3991	4,51	3,31	180	132			
4. Metsapere farm, S. Treumuth	60	44	5089	4,52	3,38	230	172	8,5	92,3	I
	65	60	5544	4,61	3,44	255	191			
5. Kutaare OÜ (om Vahenurm)	69	68	4710	4,62	3,20	218	151	5,5	88,3	I
	69	72	1737	4,50	3,21	78	56			

Foto 1. Mihkel Soometsa aretuspull Vapsik EK 237, sünd 10.05.2003, koos tütreaga (K. Kalamees)

Foto 2. Ants Aamani noorkari

(K. Kalamees)

Tabel 2. Eesti maakarja tõufarmid seisuga 8.12.2011. a, karjas 4–19 lehma

Karja omanik	Lehmi	Aasta- lehmi	Lehma kohta					Karja mulje	Kokku punkte	Klass
			piima kg	rasva %	valku %	rasva kg	valku kg			
1. Massiaru POÜ	4	4	7027	4,20	3,35	295	236	10,0	116,3	eliit
	6	5	5832	4,51	3,46	263	202			
2. Palu talu, J. Simovart	13	11	6201	4,39	3,47	272	215	9,8	115,2	eliit
	13	13	6466	4,40	3,40	285	220			
3. Eerika Farm OÜ	6	6	4919	4,93	3,75	242	185	8,0	109,5	eliit
	5	5	5922	4,76	3,79	282	225			
4. Lau-Raja talu, T. Muulmann	4	2	6352	4,98	3,45	306	219	8,5	108,9	eliit
	4	3	7305	4,70	3,59	344	263			
5. Aedevahe talu, I. Gošovski	10	7	5529	4,02	3,35	222	185	8,0	102,0	eliit
	9	10	4714	4,22	3,47	199	163			
6. Rätsepa talu, A. Aaman	6	5	4922	4,71	3,51	232	173	8,5	100,3	eliit
	6	5	5300	4,74	3,43	251	182			
7. C.R.Jakobsoni talumuseum	4	5	4204	4,48	3,44	189	145	10,0	96,0	I
	3	4	4431	4,62	3,35	205	148			
8. Looga talu, K. Voitk	3	4	4244	4,74	3,38	201	143	9,0	95,2	I
	4	3	2843	4,91	3,49	140	99			
9. Riido talu, J. Kiider	10	11	4708	4,64	3,46	218	163	9,8	93,4	I
	11	11	3892	4,55	3,45	177	134			
10. Niidi talu, A. Niit	5	5	4536	4,43	3,29	201	149	8,5	91,9	I
	5	6	3391	4,72	3,47	160	118			
11. Rehe talu, L. Rea	4	4	4238	4,59	3,24	195	137	8,5	91,8	I
	2	3	4687	4,31	3,19	202	150			
12. Pajumäe talu, A. Veidenberg	5	6	4173	4,57	3,41	191	142	9,0	89,4	I
	3	5	4588	4,47	3,39	205	156			
13. Andressaare talu, E. Lohu	4	3	3408	5,08	3,58	173	122	10,0	88,8	I
	5	4	4440	5,09	3,63	226	161			
14. Pahkla Camphilli küla Farm	14	11	4529	4,63	3,39	210	153	9,5	88,6	I
	13	14	4183	4,71	3,49	197	146			
15. Aua talu, M. Niine	4	4	4213	3,72	3,37	157	142	9,0	84,5	I
	3	4	3119	4,23	3,55	132	111			
16. Rõksu talu, A. Tampuu	4	4	3854	4,70	3,48	181	134	8,5	83,9	I
	4	4	4258	4,72	3,40	201	145			
17. Veski talu, H. Saat	4	3	4478	4,33	3,11	194	139	8,5	80,5	I
	4	4	4201	4,39	3,30	185	139			
18. Otsa talu, R. Parts	9	9	3708	4,78	3,55	177	132	8,8	79,6	II
	9	9	3874	4,72	3,42	183	133			
19. Siimani talu, E. Pulk	3	6	3359	4,40	3,48	148	117	8,5	74,6	III
	3	4	3368	4,78	3,54	161	119			
20. Sepa talu, A. Väkräm	4	5	4164	4,47	3,30	186	138	8,5	73,1	II
	4	5	4619	4,65	3,52	215	163			
21. Saidafarm AS	8	6	3643	4,55	3,27	166	119	7,5	70,4	II
	8	7	4072	4,49	3,27	183	133			
22. Heino Kallas, Luulupe	5	4	2872	4,39	3,49	126	100	8,0	65,6	III
	5	5	2333	4,15	3,63	97	85			
Tõufarmid (27) keskmine	342	317	5488	4,55	3,37	250	185			
Maakarja keskmine 2010	480	461	4850	4,55	3,38	221	164			
Maakarja keskmine 2011	501	493	4461	4,56	3,42	203	153			

Foto 3. Sakslaste Schwanenflügelite maakarja pull Numpo-Vindi EK 307, sünd 31.07.2010
(K. Kalamees)

Foto 4. Andressaare talu maakari
(K. Kalamees)

teeneks tuleb pidada just eeskätt maakarja arvukuse suurendamist.

Muret teeb suurima maatõu farmi Kutaare OÜ saatus. Veel 2009. a lõpsis see kari keskmiselt 5197 kg piima Vahenurme perekonna käe all. 2010. a lõpust on rendilepinguga Hiiumaale antud karja tulevik tume. Kas uued maakarja pidajad suudavad sellest seisust välja tulla, on veel vara öelda, aga nad peaksid aru saama oma suurest vastutusest.

Eesti maakarja tõufarme, kus oli 4–19 lehma, on praeguseks 22. Rõõmustav oli see, et esmakordselt ületas maatõu tõufarmide keskmine toodang 5000 kg: 317 aastalehma keskmine toodang oli 5488 kg, piimas 4,55% rasva ja 3,37% valku, rasva- ja valgutoodang 435 kg (tabel 2).

Liidrikoht kuulub Massiaru POÜ-le. Selles karjas lüpsab maakarja üks rekordlehmadest Lillik juba 6. laktatsiooni, kusjuures 5. laktatsiooni lõpetas ta 10 393 kiloga. Läänud aastal varuti Lilliku pojalt Otitõlpo EK 303 spermat Meelis Niine talust kogu maakarja aretustöök. Oma elu jooksul on Lillik andnud ainult pullikuid, nüüdseks seitse. Viimane poegimine oli 25.12.2011. Endiselt annab Lillik palju piima, esimesel kontroll-lüpsil 41,6 kg. Lillik on jäädvustatud EK Seltsi külmpapimagneti meenel.

Teist positsiooni hoiab Simovarti pere 13 lehmaga eliitklassifarm, kus üheteistkümnelt aastalehma piimatoodang oli 6201 kg, 2011. a juba 6466 kg. Simovartide perekonna pikaajalist maakarja aretustööd tunnustab vabariigi aastapäeva aktusel üleantud põllumajandusministeeriumi hõbedane teenetemärk.

Maaülikooli Märja katsefarmis lüpsavad Vahenurme farmist ostetud lehmad. Katselauda tingimustes on lisaks suurele piimatoodangule (5922 kg) rasvasisaldus 4,76% ja valgusisaldus 3,79%. 2010. a piimatoodangu languse tingis samuti kindlat arvu lehmade hoidmise nõue karjas. Mõne lehma pikk kinnisperiood vähendas keskmist toodangut. "Süüdlaseks" tuleb pidada ka EK vissitiitli 2009 ja 2011 omanikku Heidit, keda hoiti ahtrana karjas.

Uueks maakarja tõufarmiks on Toomas Muulmanni Lau-Raja talu Raplamaal. Maakarja keskmine piimatoodang oli selles talus 2011. a 7305 kg. Talu maakarjale pani aluse Toomase isa juba 1990. aastatel, kuid karja 2–3 lehma tõttu tõufarmi nimetust ei saanud. Nüüd on karjas neli

lehma, lisaks kenad lehmikud. Juba 2003. aastal saadi sellest talust aretuspull Akkum EK 235.

Maakarja arvukust on suurendanud Ilse Gosovski ja põhiliseks argumendiks on tal, et maakari on tervem ja vastupidavam haigustele. EK Seltsi juhatuse liikme Ants Aamani maakarja toodang kasvab jõudsalt ja kindlasti paranevad tulemused veelgi, kui lüpsma tulevad juba omas karjas sündinud maakarja lehmad.

Kui võrrelda 2010. ja 2011. a toodangunäitajaid, tõdemet, et kõikides maatõu farmides ei ole piimatoodang suurenenud. Põhjuseid selleks on mitmeid, kas on karja tabanud nakkushaigus või ohustatud tõu nõude täitmine (viie aastat jooksul säilitada sama arv), mistõttu hoitakse karjas ka selliseid lehmaid, keda peaks tavatingimustes praakima. Eriti annab selline säilitamine tunda karjades, kus on vähem loomi. Suur karuteene oli OÜ Kutaare karja 72 lehma 1737 kg piimatoodangul.

Kuid siiski 27 farmist 16-s on piimatoodang suurenenud 2011. a. Suurim tõus +1032 kg lehma kohta oli Merja Magnuse ja Enno Lohu Andressaare talus. Sellest majapidamisest varuti 2011. a pull Näk-Näp EK 304 kogu maakarjale spermat. Merja Magnuse sõnutsi oli 2010. aasta lihtsalt raske, aga nüüd ollakse jälle tõusuteel. Perekond esitles oma lehma eelmisel aastal koguni kolmel korral piimandusmuuseumis, Kurgjal ja Ülenurmel.

Esmakordselt tunnistati tõufarmiks Hugo Saati Veski talu maakari Läänemaal. Peremees on küll kaua maakarja pidanud, kuid põlvnemisdokumentides oli vajakajäämisi, mis nüüdseks on likvideeritud, ja praegu karjas neli tõuraamatulehma ja kolm lehmikut.

Kolmandaks uueks tõufarmiks kinnitati Heino Kallase maakari Luulupes Saaremaal. Karjas on viis lehma, noorkari ja Liia Sooääre käest ostetud aretuspull Napitõlli EK 282.

Kõik maakarja tõufarmide omanikud on teinud tänuväärset tööd nii maakarja säilitamisel kui ka aretamisel. Tänu nende tööle on meil endiselt võimalik valida karja aretuseks parimaid pulle.

Need tulemused näitavad, et eesti maakarjal on potentsiaali ja tulevikku. Praeguseks võiks maakarja keskmine toodang ületada 5000 kg, ilmselt takistavad seda ohustatud tõu toetuse kohustused. Samas tuleks mõneski karjas tublisti parandada söötmingimusi.

H O B U S E D

Eesti Hobusekasvatajate Seltsil juubeliaasta

Krista Sepp
EHSi direktor

1920. aastatel asutatud hobusekasvatusseltside õigusjärglasena taastati Eesti Hobusekasvatajate Selts 1992. aastal. Seega tähistame seltsi **20. tegevusaastat**. See on piisav aeg, et tehtut analüüsides rajada tulevikusihte.

Seltsi on koondunud eesti, tori, eesti raskeveo, trakeeni ja araabia hobusetõu kasvatajad ning nende tegevus on korraldatud haruseltside kaudu. 2012. aasta alguses on seltsil 387 liiget.

Eesti Hobusekasvatajate Selts on tunnustatud Veterinaar- ja Toiduameti poolt järgnevates aretusvaldkondades:

- araabia täisvereliste, trakeeni, tori universaalsuuna ja tori aretussuuna, eesti raskeveo- ja eesti tõugu hobuste tõuraamatu pidamine;

- trakeeni, tori universaalsuuna ja tori aretussuuna, araabia täisvereliste, eesti raskeveo- ja eesti tõugu hobuste jõudluskontrolli korraldamine;

- tori universaalsuuna, eesti raskeveo- ja eesti tõugu hobuste kui ohustatud tõugude säilitamine.

Eesti hobuste, eesti raskeveohobuste ja tori hobustele on kinnitatud säilitus- ja aretusprogrammid aastateks 2011 kuni 2020.

Tõuraamatud hobusekasvatajate teenistuses. Eesti hobuste, eesti raskeveohobuste ja tori hobuste tõuraamatutel on üle 90-aastane ajalugu. Iga põlvkond jätab tõuaretuses oma jälje. Tabeli 1 andmete põhjal on näha, et arvukus viies tõuraamatus on kasvuteel. Kõige enam on suurenenud aastaga eesti hobuste (+113) ja eesti raskeveohobuste (+43 hobust) arv. Taastootmine on lühike sammu tagasi teinud, vaid araabia täisvereliste hobuste varssade arvukus on suurenenud.

Viimastel aastatel on tähelepanu keskmes ohustatud tõugude genofondi säilitamise eesmärgil sugutäkkude ning noortäkkude tunnustamine, arvestades jõudluskatsete tulemusi. Tunnustatud sugutäkkude kõrval on aretajad võtnud rohkem riske ja kasutanud noortäkke, arvukamalt just universaalse tori hobuse aretuses. Tunnustatud täkkude arvukusest tõugude viisi annab ülevaate tabel 2.

2011. a enim varssu andnud sugutäkkud. Iga tõu magnetiks ja parimaks reklaamiks on silmapaistvad sugutäkkud, eriti kui lisaks heale järglaskon-

Foto 1. Areenil araabia täisvereline täkk Ariman Elle Lassi hobusekasvandusest Harjumaalt
(A. Tänavots)

nale on väga hea omajõudlus, tervis ja iseloom.

Eesti hobuse produktiivsemad sugutäkkud paiknesid saartel. Aasta esinumber on Heino Kallase hobusekasvanduses Luulupel kasutatud täkk **Viiruk 832 E** (sünd 2007; kollane, i Vaks 696 E) 31 varsaga, järgnevad Tihuse Turismitalu eesti tõugu täkk **Rikoshet 783 E** (sünd 2003; hõbemust, i Regaal 724 E) – 17 varssa, ja **Teik 809 E** (sünd 2006; raudjas, i Tommi 698 E) – 13 varssa. Teik 809 E paikneb Pihla Hobusekasvanduses, omanik Angela Noor Manniva külast Harjumaalt.

Tori tõu esinumbriks tõusis universaalse tori hobuse aretuses täkk **Aachen 13 739 T** (sünd 2006; tumeraudjas, i Arhippos 13 535 T; aretaja Andres Kallaste, omanik OÜ Horse Läänemaal) – järglasi 10. Järgneb üks paremaid tori tõugu hobuseid takistussõidus, inglise täisverelise täku Omer xx järglane täkk **Opaal 13 697 T** üheksa järglasega. Opaal 13 679 T aretaja on Tiit Talve ja omanik OÜ Konuveres Tall.

Eesti raskeveo tõu produktiivsem täkk oli **Naksur 2137 ER** (sünd 1987; raudjas, i Naks 1994 ER), kellel sündis Andres Suppi hobusekasvanduses Ida-Virumaal 18 varssa. Järgnevad viie järglasega **Ekstron 2179 ER** (sünd 2000; kõrb, i Esker II 2172 ER; omanik OÜ Horse) ja Pärnumaal Nurmenuku Puhkekeskuses Viktoria Kaasiku viie varsaga raudjas-linalakk täkk **Kuningas 2184 ER** (sünd 2000; i Kaunis 1892 ER).

Trakeenidel sündis 2011. aastal vaid 18 varssa, sh kolmel täkul ka kolm järglast. Need on Rubens, Moorion ja Pyramus. Saksamaalt im-

Foto 2. Aachen

(K. Sepp)

Foto 3. Naksur

(K. Sepp)

porditud täkk Rubens on sündinud 2004. aastal, iseloomuliku tumekõrvi värvusega ja põlvneb eliitkäst Kostolany. Rubensi omanik on OÜ Nuiamäe tallid Vana-Võidu külas Viljandimaal. Täkk **Moorion** (sünd 2003, omanik Heimtali HK) ja **Pyramus** (sünd 2003, aretaja Andres Kiive) on Heopsi järglased. Isa Heops on sündinud Venemaal, kasutatud Eestis ja müüdnud Saksamaale. Ta oli arvestatav konkurent auhinnakohtadele takistussõidus nii Eestis kui ka hiljem Saksamaal.

Tabel 1. Ülevaade kahel aastal tõuraamatute hobuste arvust ja sündinud varssadest

Jrk nr	Tõug	Hobused		Varsad	
		1.01.11	1.01.12	2010. a	2011. a
1	Eesti hobused	2084	2197	217	204
2	Tori hobused	1383	1393	78 (29 TA)	76 (26 TA)
3	Eesti raskeveo- hobused	283	326	44	42
4	Trakeenid	372	387	22	18
5	Araabia täis- verelised	52	63	5	7

Foto 4. Trakeeni täkk Moorion areenil

(A. Tänavots)

Araabia täisverelisi varssu sündis 2011. aastal seitse. Silmapaistvamad täkkud, kellel sporditulemustele lisaks ka head järglased, on **Ariman ox** Elle Lassi hobusekasvatanduses Harjumaal ja **Nelson ox** Maie Kukke hobusekasvatanduses Järvamaal.

Tänu põllumajandusloomade aretustoetusele on Eesti Hobusekasvatavate Selts saanud tõuraamatute pidamist arendada ja soodustada aretajaid kasvatama tõuhobuseid, kelle jõudlusnäitajad muudavad neid turul konkurentsivõimelisemaks.

Tabel 2. Tunnustatud sugutäkkude tõugude viisi

Tõug	Täkke
Eesti hobused	36
Tori hobused, universaalne aretussuund	17
Eesti raskeveohobused	11
Trakeenid	13

Tõuraamatute andmebaas avatud. 1. veebruarist 2012 on võimalik aretajatel teha päringuid elektroonilistesse tõuraamatutesse kantud hobuste kohta. Arendus sündis pika läbirääkimisprotsessi tulemusena, nõudeid täpsustati Andmekaitse Inspektsiooni ja Vetertinaar- ja Toiduametiga. Hobuse tõuraamatusse kantud andmeteni jõuate, kasutades aadressi: <http://www.jkkeskus.ee/HorsePublic/ehs>. Lisaks on aretajal võimalus oma hobuse andmeid vaadata EHS kodulehel <http://www.ehs.ee> tõuraamatute arenduses. Meie tänusõnad kuuluvad Jõudluskontrolli Keskuse direktorile Kaivo Ilvesele ja infotehnoloogia osakonna töötajatele Tartus.

Digitõuraamatud. Vanad ja väärtuslikud hobuste tõuraamatud on leidmas uue hingamise ja EHS on asunud avaldama digitõuraamatuid, mis on veebruarist Eesti Hobusekasvatavate Seltsi kodulehel <http://www.ehs.ee>: **Eesti Hobuste Riiklik Tõuraamat I köide, täkkud, raamatuna ilmunud 1951.** Lisaks ajastule iseloomulikule sõnaseadele leiab aretaja siiski hulgaliselt huvitavat aretusala infot esimestest tõuraamatusse kantud eesti tõugu täkkudest. Digitõuraamatute arendus jätkub.

Foto 5. Täkk Viiruk (i Vaks 696 E), kasvataja Tihuse Hoburismitalu

(K. Sepp)

V E T E R I N A A R I A

Lammaste siseparasiitide levikust Eesti saartel

Prof Toivo Järvis, teadurid Erika Mägi ja Brian Lassen
EMÜ, veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituut

Parasitaarhaigused kulgevad suhteliselt harva kliiniliste tunnusteta, kuid lammastel on neid haigusi teiste loomaliikidega võrreldes sagedamini. Haigused põhjustavad suuremat majanduslikku kahju – väheneb loomade toodang ja selle kvaliteet. Parasiidid kanduvad nakatunud loomadelt tervetele sööda, joogivee, vahetu kontakti, siirutajate ja karjamaade vahendusel, mistõttu on parasitaarhaiguste diagnostika ja tõrjega vaja tegelda igas majapidamises. Siseparasiitide diagnoosimiseks uuritakse parasiitide munade või vastsete suhtes lammaste rooja. Uurida tuleks kaks korda aastas – kevadel, kuu aega enne karjamaale laskmist, ja sügisel, enne laudaperioodi algust.

Tõrjeabinõud tuleb rakendada vastavalt parasitoloogilisele leiule. Siinjuures peab teadma, et tõrjemeetmed sõltuvad suurel määral sellest, milliste parasiitidega on lambad nakatunud. Seepärast peaks iga lambakasvataja oma algteadmisi Eestis sagedamini esinevatest lammaste parasiitidest. Parasitaarhaigused, mis meil lambakasvatuses eriti noorkarjale suuremat kahju tekitavad, on eimerioos, seedetrakti ümarussõbed, kopsusõbed, fastsioloos ja moniesioos.

Lammaste eimerioosi tekitajateks on peamiselt peensoole limaskestas parasiteerivad *Eimeria* perekonda kuuluvad ainuraksed parasiidid, haigusele on iseloomulik kõhulahtisus, kõhnumine ja raske kulu korral ka suremus. Sageli kulgeb eimerioos ilma selgelt avalduvate kliiniliste nähtudeta. Loomad nakatuvad invasioonivõimeliste ootüstidega saastunud sööda ja joogiveega.

Varasemad pikaajalised uuringud Eesti Maaülikooli parasitoloogia laboratooriumis on näidanud, et lammaste ja veiste eimerioosid on Eesti tingimustes üks kõige sagedamini esinev invasioonihaguste rühm. Meie töötajate varasemate uurimuste põhjal Eestis (A. Kaarma, E. Mägi, L. Laaneoja ja M. Sähk, 1988–2000) ilmnes, et *Eimeria*'te ootsüste esines koproproovides keskmiselt 23,3–36,2% uuritud lammastest. Kõige sagedasem oli eimerioos ühe kuni nelja kuu vanustel talledel.

Ka haiguse subkliinilise kulu korral tekivad nakatunud loomadel üsna suured muutused ainevahetuses. Suurel määral sõltub eimerioosi kulg loomadel arenevast immuunsusest, mille tagajärjel invasiooni intensiivsus väheneb ja kliinilised haigustunnused kaovad. Kuid juhul, kui mingitel põhjustel langeb nakatunud loomade vastupanuvõime, võivad välja kujuneda ägedale eimerioosile iseloomulikud kliinilised tunnused.

Meie varasemate uuringute põhjal on lammaste **seedetrakti ümarussõbede** tekitajatest **enterostrongüliidid** samuti ulatuslikult levinud ja neid ümarusse võis suuremal või vähemal määral leida igas lambakarjas: 1990. aas-

tatel uuritud karjades oli nakatunuid 16–100% loomadest. Mao-soolte strongüliidid ehk pihplastõbesid tekitavad paljud ümarussiliigid, kes parasiteerivad lammaste libedikus, peensooles ja jämesooles. Olenevalt liigist on strongüliidid 3–10 mm pikkused ümarussid. Parasiidid on peamiselt karjamaal, kus munadest arenevad tavaliselt 1–2 nädalaga invasioonivõimelised vastsed.

Sageli kulgeb haigus varjatult, eriliste tunnusteta, kuid loomade kaitsevõime nõrgenemine või väga tugev nakatumine võivad põhjustada ka kliinilist haigestumist: täheledatakse kõhulahtisust, massi-iibe vähenemist ja seedehäireid. Raskemini kulgeb haigus noorlammastel, talled võivad nakatuda esmakordselt juba imemisperioodil. Põhiline loomade nakkusaeg on juuli ja august, sel ajal ilmnevad ka esimesed haigusjuhud. Vihmane suvi soodustab parasiitide levikut. Nakkuse levikut ja noorloomade haigestumist soodustavad nende suur tihedus karjamaal, talledel karjatamine koos uttedega, karjamaade korduvkasutamine ja nende paljakssöömine (taimede söömine madalamalt), samuti lammaste immuunsuse ja resistentuse nõrgenemine.

Kopsusõbed lammastel on hingamisteedes parasiteerivate **ümarusside** tekitatud haigused, millele on iseloomulik kõha, kõhnumine ja talledel lõpmine. Eestis võib lammaste kopsudest leida põhiliselt nelja perekonda kuuluvaid ümarusse, mis tekitavad diktüokauloosi, protostrongüloosi, müllerioosi ja tsüstokauloosi. Kui diktüokaulused on 5–10 cm pikkused ümarussid, siis teised haigusetekitajad on väikesed ja niitjad. Diktüokaulused paiknevad bronhides, teised kopsuussid aga peenbronhides ja kopsukoos.

Lambad nakatuvad kopsuusside invasioonivastsetega suu kaudu. Meie andmetel on Eestis olnud enamasti tegemist segainvasiooniga kahe või enama ümarussiliigiga ja nakatumine toimub karjamaadel. Kui diktüokauloosi levikut soodustab vihmane suvi ja niiske karjamaa, siis proto-

Foto 1. Lambad OÜ Mäe Maatalu karjamaal

(E. Mägi)

strongüliididega nakatuvad lambad koos rohuga parasiidi vaheperemehi maismaatigusid alla neelates. Viimaseid võib arvukalt esineda põõsaste, kivide ja risurohketel karjamaadel, nagu näiteks karjatatavatel aladel saartel ja Lääne-Eestis. Kopsuusside vastsed talvituvad tigidus ja püsivad seal nakkusvõimelistena kogu vaheperemeeste eluea, s.o paari aasta kestel. Vanematel lammastel on kopsuusse rohkem kui noorematel.

Fastsioloos e maksakaantõbi on sapikäikudes nugiva hariliku maksakaani (*Fasciola hepatica*), kes on levinud niisketes soistes piirkondades, tekitatud parasitaarhaigus, mis kulgeb ägedalt või krooniliselt. Harilik maksakaan on 2–3 cm pikkune puulehekujuline **imiuss**. Nakatumine on võimalik niisketel soostunud karjamaadel karjatamise ja looduslikest veekogudest joomise korral, parasiidi levikut soodustab niiske sademeterohke suvi. Loomad neelavad parasiidi ümmikvastseid rohu ja veega alla. Hariliku maksakaani vaheperemeesteks olevates mageveetigudes võivad parasiidi noorvormid püsida arenemisvõimelistena kuni kaks aastat. Saastunud karjamaadelt niidetud hein on nakkusohtlik ka pärast kuivatamist. Haiguse ägedat kulgu põhjustavad maksakoes rändavad ja seda vigastavad parasiidi noorvormid. Sümptomid ilmnevad sügisel pärast nakatumist, eriti noorloomadel: esineb uimasus, isutus, kiirelt kujunev kehveresus, maksapiirkond on väga valulik, võib esineda suurem. Krooniline kulg esineb nii noortel kui täiskasvanud loomadel enamasti talvel ja varakevadel. See on põhjustatud täiskasvanud maksakaanidest. Loomad on loitud, neil kaob isu, tekivad seedehäired, vill muutub läiketuks, murduvaks ja võib välja langeda. Kurgu piirkonda ja kõhu alla tekib turse.

Paelustõbedest tuntuim lammaste haigus on karjatisperioodil leviv **moniesioos**, mille tekitajaks on mäletsejaliste peensooles parasiteeriv suur, täiskasvanuna 4–10 m pikkune paeluss *Moniezia expansa*. Paelussi munad ja munadega täitunud küpsed lülid satuvad lammaste väljaheidetega karjamaapinnasele, kust neid neelavad alla vaheperemeesteks olevad sarvlestad, keda on rohkesti just looduslikel, eriti metsakarjamaadel. Nende pinnaselestade kehaõõnes arenevad mõne kuuga parasiidi nakkusvõimelised vastsed, lambad nakatuvad lesti koos rohuga alla neelates, peensooles arenevad vastsetest 30–50 päeva jooksul täiskasvanud paelussid. Viimastel aastakümnetel on moniesioos olnud Eestis laialt levinud lammaste haigus ja enim vastuvõtlikud on sellele kevadel esmakordselt karjamaale minevad noorlambad. Kliinilised haigustun-

Foto 2. Toivo Järvis ja Erika Mägi Vormsil Ahto Koka talus koos farmeri ja reklaamiga (E. Mägi)

nused, nagu seedehäired, närvinähud ja kõhnumine, ilmnevad tavaliselt talledel, kellel võib rasketel juhtudel esineda ka suurem.

Praegused uuringud toimuvad rahvusvahelise projekti KNOWSHEEP raames, kus tegeldakse paljude Läänemere saarte lambakasvatuse probleemidega, kuid Eesti Maaülikooli teadurite ülesandeks on uurida parasiitide levikut meie saarte lambakarjades (foto 1).

Saare-, Muhu- ja Hiiumaal ning Vormsil uuriti kokku 46 farmi, sealhulgas oli väikefarme 16 (1–49 lammast), keskmisi 17 (50–150 lammast) ja suurfarme 13 (karjas üle 150 lamba). Mahelambafarme oli nende hulgas 27.

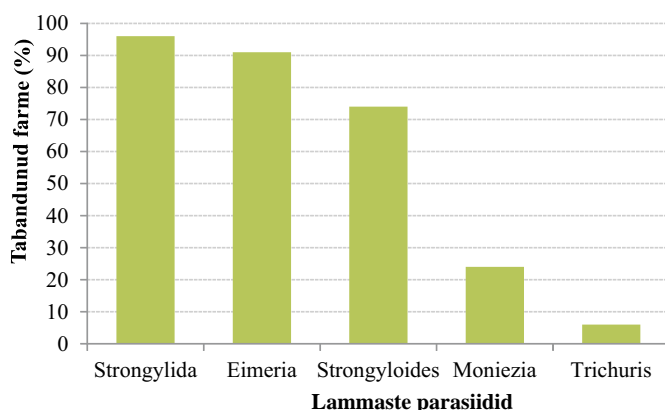
Peaaegu kõik lambakasvatajad vastasid meie koostatud ankeedile lammaste pidamise ja nende tervise kohta (foto 2). Lambakarjadest kogutud proovid uurisime parasiitide suhtes. Ankeedivastustest selgus, et ainult karjatisperioodil oli väljas 67% karjadest, ülejäänud aastaringelt. Sulupinda ühele lambale oli 0,5–7,0 m². Ühe hektari karjamaa kohta oli lambaid 1–18,1. Looduslike karjamaid kasutas 67% farmidest, puhta veega jootis lambaid 25% farmidest, valdavalt oli lammastel juurdepääs ka looduslikele veekogudele. Lambafarme puhastati mehaaniliselt üks kord aastas 72% farmidest.

Uuritud farmide vastuste põhjal selgus, et tallede arv ühe poeginud ute kohta oli 0,6–2,0. Tallede suurem on aga karjades väga erinev, 0–75%, uted 0–10%. Põhjustest mainiti sagedamini rebaste murtud talleid, sünnitraumad, puhitust, emaka väljalangemist ja surnult sünde. Täpsemaid uuringuid nende väljaselgitamiseks pole toimunud. Haigustunnustest domineeris ülekaalukalt kõhulahatus (74%). Karja toodud lambaid ei hoita profülaktilises karantiinis (88%), vaid vähesed lambakasvatajad pidasid neid mõnda aega eraldi.

Ussitõrjet (dehelmintiseerimist) tehti regulaarselt 56%, vajadusel 35% karjades. Seevastu ainuraksete parasiitide keemiline tõrje on peaaegu olematu. Välisparasiitide (lamba raudkärbes, väivid) tõrjet akaroinsektitsiididega on tehtud vajadusel 53% karjades.

Lammaste parasitoloogilisi uuringuid ei ole seni toimunud 42% karjades, ülejäänud karjades on neid vajadusel tehtud.

Parasiitide tõrjet pidasid oluliseks 79% farmeritest ja väheoluliseks ülejäänud farmerid. Teadmised lammaste

Joonis 1. Parasiitide levimus lambafarmides

parasiitide kohta on saadud peamiselt vastava koolituse kaudu, aga sageli ka raamatutest ja teistelt lambakasvatajatelt.

Esialgused uurimistulemused

Parasiidivabu farme ei olnud. Kõige levinumad olid lammastel seedekulgla strongüloidoosid ja eimerioos (joonis 1). Üsna sageli olid lambad nakatunud ka strongüloididega ehk varbussidega. **Strongüloidoosi** tekitaja lammastel on *Strongyloides papillosus*, kes on juuspeen (emasindiviid 6–8 mm) peensooles parasiteeriv ümaruss. Strongüloidoos on tallede haigus, nakatumist soodustavad kitsad, pimedad, niisked ja koristamata laudad. Parasiidivastseid võib olla rohkesti sõnniku pindkihis, lammaste määrdunud villal ja udaral. Talled nakatuvad nakusvastsetega nii suu kui ka naha kaudu. Põhilised haigusümptomid on kõhulahtisus ja nahakahjustus. *S. papillosus* nakatab ka veiseid.

Trihhurioosi esines harva. Selle tekitajaks on 5–8 cm pikkune lamba piuguss *Trichuris ovis*, kes parasiteerib jämesooles.

Lisaks fotol 1 kujutatud parasiitidele diagnoosisime võetud proovide täiendaval uurimisel ainurakse viburloomma *Giardia duodenalis*'e ja peiteoslase *Cryptosporidium* sp. Farmidest oli tabandunuid vastavalt 85% ja 67%. Giardiaid paiknevad peensooles, krüptosporiidid aga seedekulgla limaskestas. Mõlemad parasiidid tekitavad, eriti

noorloomadel, kõhulahtisust. Giardiae ja krüptosporiididega võivad nakatuda ka inimesed.

Kõige intensiivsem oli lammaste nakatumine enterostrongüliidide ja eimeeriatega, kusjuures rohkelt ja massiliselt esines pihusside mune 41% uuritud proovides (tabel 1).

On tõenäoline, et edasistel uurimistel leiame ka hariliku maksakaani ja väikese ebamaksakaani (*Dicrocoelium dendriticum*) mune ning kopsuusside vastseid.

Tabel 1. Lammaste nakatumise intensiivsus parasiitide munade/ootsüstide leiu alusel koproproovides (tabandunud koproproovide protsent)

Parasiidid	Nakatumise intensiivsus			
	nõrk	mõõdukas	rohke	massiline
<i>Strongylida</i>	26	28	26	15
<i>Eimeria</i>	35	46	11	0
<i>Strongyloides</i>	46	17	11	0
<i>Moniezia</i>	9	2	9	4
<i>Trichuris</i>	4	2	0	0

Autorid tänavad Interreg IV A programmi projekti KNOWSHEEP uurimistöö finantseerimise eest.

R I I K

Põllumajandusloomade aretustegevuse kontrollimine 2011. aastal

Maie Help

VTA põllumajandusloomade aretuse büroo juhataja

Maarja Tuimann

VTA geneetiliste ressursside büroo peaspetsialist

Veterinaar- ja Toiduamet teeb, korraldab ja analüüsib põllumajandusloomade aretuse alast järelevalvet loomakasvatustes. 2011. aastal olid järelevalvetegevusega seotud VTA põllumajandusloomade aretuse ja geneetiliste ressursside büroo, kolm peaspetsialisti koos büroojuhatajatega ning neli maakonna veterinaarkeskustes põllumajandusloomade aretuse järelevalvega tegelevat peaspetsialisti.

Loomapidaja nõuetekohast aretustegevust kontrolliti nende juures, kes peavad tõuraamatusse kantud loomi või kelle karjas tehakse jõudluskontrolli, kes peab täitma aretusühingu poolt kirja pandud tõuaretuse põhimõtteid, mis on kirjas aretusprogrammis, ning järgima tõuaretusalaste seaduste sätete täitmist. Aretusprogrammi tunnustab ja nõuete täitmist loomapidajate poolt kontrollib Veterinaar- ja Toiduamet.

Loomapidajad ei täida korrektselt algdokumente ja ei edasta andmeid õigeaegselt aretusühingusse, PRIA-sse ja JKK-sse. Probleemiks on ka märgistamine ja sellekohaste andmete edastamine.

Järelevalvetegevuse kohta peeti arvestust loomaliigiti. Täpsed andmed loomapidajate kontrolli kohta on toodud tabelis 1.

Põllumajandusloomade aretustoetuse taotluse õigsust kontrolliti 43 loomapidaja juures. Lisaks kontrolliti kõigi 2010. aastal tõuraamatutes registreeritud varssade andmeid kolmes aretusühingus algdokumentatsiooni alusel. Kontrolliti veel Äksis Eha Treieri ja Matjamal Ülo Pullissaare vutifarmi.

Hobuste tõuraamatuid pidavates aretusühingutes kontrolliti 246 eesti sporthobuse tõugu, 8 eesti soojaverelise traavihobuse, 199 eesti tõugu, 20 tori tõu universaalsuuna ja 29 tori tõu aretussuuna, 40 eesti raskeveo tõugu, 14 trakeeni tõugu ning 3 araabia täisverelist tõugu varsa elektroonilise kande vastavust tõuraamatu pidamise kordadele.

Tabel 1. Järelevalvetegevus valdkondade viisi loomapidaja juures 2011. a

Kuu	Esmane kontroll	Järelekontroll	Aretustoetus	Ohustatud tõud	Loomade karjatamine	Nõuetele vastavus	Kokku
Jaanuar	12	14				1	27
Veebruar	23	8				1	32
Märts	26	4	43				43
Aprill	48	5				3	56
Mai	46	9				6	61
Juuni	47	4				4	55
Juuli	3	2		5	4		14
August	27	7		32	33	12	111
September	30	6		32		7	75
Oktoober	55	9		4		3	71
November	27	2					29
Detsember	23	3					26
Kokku	367	73	43	73	37	37	600

Tabel 2. Järelevalvetegevus loomapidaja juures 2011. a maakonniti ja loomaliigiti

Maakond	Piimaveised	Kontroll-lüpsi vaatlus	Lihaveised	Sead	Lambad	Hobused	Vutid
Harju	4	1	0	0	0	64	0
Hiiu	0	1	1	0	0	6	0
I-Viru	0	1	0	0	0	5	0
Jõgeva	2	1	0	0	0	6	1
Järva	6	2	1	1	0	19	0
Lääne	0	1	2	0	0	8	0
L-Viru	8	1	1	1	1	11	0
Põlva	5	1	2	1	1	10	0
Pärnu	10	2	3	0	0	30	0
Rapla	4	0	4	0	0	9	0
Saare	3	1	1	0	0	4	0
Tartu	2	1	0	0	1	39	1
Valga	1	1	1	0	0	13	0
Viljandi	3	0	2	0	1	26	0
Võru	2	1	2	0	0	23	0
Kokku	50	15	20	3	4	273	2

2011. aastal maksti aretustoetust ka hobuste jõudluskontrolli eest. Toetuse taotlemisel arvestati 2–6-aastaste hobuste Eestis toimunud jõudluskatsetega, mille andmed on VTA kandnud tunnustatud aretusühingu poolt peetavasse elektroonilisse tõuraamatusse. Kontrollitud hobuseid: 259 eesti sporthobust, 73 eesti soojaverelist traavihobust, 165 eesti tõugu hobust, 12 eesti raskeveo tõugu hobust, 170 tori tõugu hobust, 42 trakeeni tõugu hobust. Toetust ei küsitud araabia tõugu hobuste jõudluskontrolli eest.

Tabel 3. Järelevalvetegevuse käigus avastatud loomapidajate rikkumised neljal aastal

Tegevuse lühikirjeldus, loomaliik või -tõug	Rikkumiste arv			
	2008	2009	2010	2011
Piimaveised				
Identifitseerimine	3	0	0	0
Märgistamine ja kõrvamärk	23	19	4	0
Jõudluskontrolli tegemine	25	34	5	5
Seemendamine	4	1	1	1
Arvestuse pidamine	7	11	21	2
Põllumajandusministri määrus nr 128 (21.12.2009) §12	-	-	0	3
Lihaveised				
Märgistamine ja kõrvamärk	13	13	0	0
Jõudluskontrolli tegemine	9	0	3	1
Arvestuse pidamine	5	7	0	1
Lambad				
Märgistamine ja kõrvamärk	0	1	0	0
Seemendamine	1	0	0	0
Arvestuse pidamine	0	1	0	0
Jäära PrP genotüübi määramine	0	0	0	0
Sead				
2011. aastal kontrollide käigus rikkumisi ei tuvastatud				
Eesti tõugu hobune, tori tõu aretus- ja universaalsuund, eesti raskeveohobune ja trakeeni tõug				
Hobuste sündmuste (omaniku vahetus, kastreerimine, hukkimine jms) teatamine	2	17	20	22
Paaritustunnistused EHSle saatmata	1	0	0	0
Eesti sporthobune				
Hobuse omandiõiguse muutmise teatamine	8	7	17	47
Peatõuraamatu märade kaardi pidamine omaniku juures	1	0	0	0
Hobuste sündmuste (identifitseerimine, kastreerimine) teatamine	0	0	0	7
Eesti soojavereline traavihobune				
Omaniku vahetus teatamata	0	0	10	0
Muud hobuslastega seotud ettekirjutused				
Hobune on identifitseerimata	0	0	14	10
Ehitis on PRIAs registreerimata	0	0	2	2
Täkkude põlvnemine geneetilise ekspertiisiga tõendamata	1	1	0	1
Arvestuse pidamine	-	-	-	6

Ohustatud tõugu looma pidamise toetuse taotluste õigsuse kontroll

2011. aastal jätkus ohustatud tõugu looma pidamise kontrolli tulemuste edastamine e-PRIA rakenduse kaudu. Ohustatud tõugu looma pidamise toetuse kontrolli raames kontrolliti 835 loomapidaja 3103 looma põlvnemisandmete vastavust põllumajandusministri 20. aprilli 2007. a määruse nr 61 "Ohustatud tõugu looma pidamise toetuse saamise nõuded, toetuse taotlemise ja taotluse menetlemise täpsem kord" nõuetele.

Taotlusalused ja toetuse saanud loomad jagunesid tõuti järgmiselt:

Tabel 4. Järelevalvetegevus aretusühingutes

Aretusühing	Kontrollakte			Ettekirjutusi			Järelkontrollimisi		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011	2009	2010	2011
ETKÜ	5	4	7	0	1	0	1	1	0
EK Selts	1	8	1	1	8	0	1	8	0
ELaS	4	6	7	1	0	2	1	0	2
EHS	2	12	16	2	12	25	2	15	16
ETSAÜ	11	11	13	1	2	1	1	2	2
JKK	2	6	5	0	3	2	0	3	1
ESHKS	5	9	6	9	8	3	8	8	6
Eesti Traaviliit	4	6	5	0	3	2	0	2	4
Eesti Ahhal-Tekiini Assotsiatsioon	-	2	3	-	0	2	-	0	2
Seemendajate kontroll	-	-	3	-	-	0	-	-	0

1) eesti tõugu hobused – 357 taotlejat, 1601 hobust (positiivse vastusega 1534),

2) tori tõugu hobused – 242 taotlejat, 535 hobust (498),

3) eesti raskeveo tõugu hobused – 60 taotlejat, 223 hobust (212),

4) eesti maatõugu veised – 176 taotlejat ja 744 veist (723).

Toetuse taotlejaid oli 835, neist küsis toetust kahe erineva tõu loomade pidamiseks 89, kolmele tõule oli 13 taotlejat ja ühe taotleja karjas on esindatud kõik neli toetusala ohustatud põllumajanduslooma tõugu. Toetuse maksmise tingimustele vastas kokku 2967 looma. Toetuse maksmise nõuetele mittevastavuse puhul oli peamiseks põhjuseks kas looma põlvnemisandmete mittevastavus määruse nõuetele, tema vanus (taotlemise ajal alla kuue kuu vana) või segadused omandisuhtega. Kõige suuremaks probleemiks osutus lohakus dokumentide täitmisel. Mitmel juhul oli toetuse taotlusele märgitud hobustel vale sünniaeg (sagedasim kuupäev selles lahtris – ema viimane paaritusaeg). Eksitud oli hobuse nime või veise registreerimisnumbri kirjutamisega.

Ohustatud tõugu looma pidamise toetuse taotlejate andmete õigsuse kohapealse kontrolli tulemusena selgitati välja, kas taotluses nimetatud loom on füüsiliselt olemas, nõuete kohaselt identifitseeritud, vajadusel asendatud 20 päeva jooksul ja kas asendamisest on teavitatud Veterinaar- ja Toiduametit seitsme päeva jooksul arvates looma asendamisest nõutud vormikohase teatisega. Kontrolliti 73 ohustatud tõugu looma pidamise toetuse taotlejat, puudusi avastati kahe looma puhul – toetusala loomade nimekirjas oli üks surnud hobune, kelle kohta ei olnud asendusakti VTAsse saadetud, ja üks maatõugu veis oli uuele omanikule üle antud.

Foto 1. Hülla Liiv, kes sai ministrilt hõbedase teenetemärgi, koos Katrin Reiliga
(T. Bulitko)

Aretusühingute kontroll. Aretusühingutes teostasid järelevalvet põllumajandusloomade aretuse seaduse ja selle alusel kehtestatud õigusaktide nõuete täitmise üle põllumajandusloomade aretuse büroo kaks peaspetsialisti ja geneetiliste ressursside büroo üks peaspetsialist. Andmed kontrollimiste kohta on toodud tabelis 3.

Juulikuus edastas põllumajandusministeerium järelpärimise seoses ühe ohustatud tõu toetusealuse täkuga. Kuna täku põlvnemine ei vasta tõuraamatu põhiosa tingimustele, tuli täkk ise ja tema järglased kanda välja tõuraamatu põhiosast. Et tõuraamatut pidaval organisatsioonil olid juba 2008. aastast teada probleemid hobuse põlvnemisandmetega, kuid täku tõuraamatuosa ei muudetud, sellekohast infot ei olnud tehtud avalikult teatavaks ning aretajad olid puuduliku info alusel vastu võtnud aretusotsuseid, siis klassifitseerus rikkumine raskeks rik-

kumiseks ning aretusühingu vastu algatati väärtemenetlus nii tõuraamatupidamise nõuete rikkumise kui ka vale aretusala info edastamise osas. Aretusühing tunnistas oma poolseid rikkumisi. Mõlema rikkumise eest määrati rahatrahv.

Järgmised aretusühingud muutsid seni kehtinud programme:

Eesti Sporthobusekasvatavate Selts – Eesti sporthobuste aretuse komponenttõugudena lubatud hobusetõud ja tõuraamatud ja ratsaponide aretusprogrammid ja jõudluskontrolli läbi viimise korrad;

Eesti Hobusekasvatavate Selts – araabia täisverelist tõugu hobuste ja trakeeni tõugu hobuste aretusprogrammid;

Eesti Lambakasvatavate Selts – Eesti lambatõugude aretusprogramm koos lammaste hindamise juhendi ja lammaste geneetilise väärtuse hindamise meetodikaga;

Eesti Tõusigade Aretusühistu – sigade aretusprogramm Marmorliha.

JÕUDLUSKONTROLL

Piimaveiste jõudluskontrolli tulemused 2011. aastal

Aire Pentjärv

Jõudluskontrolli Keskus

1. jaanuaril 2012 oli jõudluskontrollis 89 338 lehma, mis moodustab 93,5% Eesti lehmadest. Viimase kahe aasta jooksul on lehmade arv suurenenud, 2010. aastal 570 ja 2011. aastal 354 lehma võrra. Eesti holsteini tõugu lehmi oli 69 817 (78,1%), eesti punast tõugu lehmi 18 683 (20,9%), eesti maatõugu lehmi 501 (0,6%) ja muud tõugu lehmi 337 (0,4%).

Kõige enam oli lehmi Järvamaal (13 296), Lääne-Virumaal (11 075) ja Pärnumaal (9828). Kõige väiksem oli lehmade arv Hiiumaal, 494, ja Ida-Virumaal, 1733. 1. jaanuaril 2012 oli jõudluskontrollis 879 piimakarja, nende arv vähenes aastaga 52 võrra, 9 Lääne-Virumaalt ja 8 karja nii Pärnu- kui Saaremaalt. Kuni 10 lehmaga karjade arv vähenes 15 karja võrra, 11–50 lehmaga 36 ja rohkem kui 100 lehmaga karjade arv 4 karja võrra. 51–100-pealiste karjade arv seevastu suurenes kolme võrra.

Karja keskmine suurus on juba 101,6 lehma, võrreldes eelmise aastaga on karjades keskmiselt kuus lehma rohkem. Suurimad karjad on endiselt Järvamaal 182 ja Jõgevamaal 171 lehmaga, väikseimad karjad on Hiiumaal 29 lehmaga ja Võrumaal 57 lehmaga.

Piimatoodang on aasta-aastalt suurenenud. 2011. aastal saadi aastalehma kohta 7756 kg piima, mis on 143 kg rohkem kui 2010. aastal. Eesti holsteini tõugu lehmad andsid 7926 kg piima (+148 kg) ja eesti punast tõugu lehmad 7268 kg (+116 kg). Eesti maatõugu lehmade piimatoodang aga vähenes 389 kg võrra, lehma kohta saadi vaid 4461 kg piima.

Tabel 1. Lehmade piimajõudlus tõuti

Tõug	Aasta-lehmi	Piima kg	Rasva		Valku		R+V kg
			%	kg	%	kg	
Eesti punane	18 917	7268	4,22	306	3,44	250	557
Eesti holstein	69 216	7926	4,06	322	3,38	268	590
Eesti maatõug	493	4461	4,56	203	3,42	153	356
Muud tõud	341	4926	4,42	218	3,48	171	389
Kokku	88 967	7756	4,10	318	3,39	263	581

Lisaks Tartu- ja Põlvamaale ületasid 8000 kg piiri Lääne-Virumaa ja Jõgevamaa. Tartumaa lehmade toodang oli 8753 kg, Põlvamaal 8296 kg, Lääne-Virumaal 8157 kg ja Jõgevamaal 8043 kg. Üle Eesti keskmise saadi lehmadel piima veel Järvamaal (7890 kg) ja Raplamaal (7848 kg). Kõige madalam oli taas Hiiumaa lehmade piimatoodang, 4348 kg ehk 341 kg vähem kui 2010. aastal.

Mitmed eelmiste aastate tippkarjad olid parimad ka 2011. aastal. 3–7 lehmaga karjadest oli teist aastat parim Mare Kahari kari, 8–20 lehmaga karjade tipus on kolmandat aastat järjest Allingu pere piimakari, Lea Puuri lehmad olid jätkuvalt parimad 21–50 lehmaga karjade hulgas. 51–100 lehmaga karjade etteotsa tõusis Allar Arusalu piimakari, üle 100-pealiste karjade hulgas sai suurima toodangu OÜ Soone Farm.

10 000 kg või enam piima saadi 13 karjas, neist üheksas on rohkem kui 100 lehma. 9001–10 000 kg saadi 39 karjas ning 8001–9000 kg piima saadi 80 karjas. 24 karja piimatoodang oli väiksem kui 3000 kg.

Suurim piimatoodang saadi 901–1200 lehmaga karjades. Nende kolme karja keskmine piimatoodang oli 9198 kg (–256 kg võrreldes 2010. aastaga). Järgnesid kuus karja, kus on rohkem kui 1200 lehma, keskmiselt 8535 kg piima lehma kohta (+399 kg). Madalaima toodanguga olid kuni 10 lehmaga karjad (273 karja, 5572 kg) ja toodang vähenes eelmise aastaga võrreldes veelgi 40 kg võrra. 51–100 lehmaga 93 karjas vähenes piimatoodang 80 kg.

2011. aastal jõudsid läbi aegade laktatsioonitoodangute paremusjärjestuses 3. ja 4. kohale AS Võhmata PM lehm 7808982 ja AS Tartu Agro lehm 8220790, kelle piimatoodangud olid 17 851 kg (2. laktatsioon) ja 17 757 kg (3. laktatsioon). Laktatsioonis vähemalt 10 000 kg piima lüpsnud lehmade arv suurenes eelmise aastaga võrreldes 904 võrra (9632 lehma), kuid 1216 lehma laktatsioonitoodang oli alla 4000 kg.

Eluea jooksul rohkem kui 100 tonni piima tootnud eesti holsteini tõugu lehmade nimekirjas oli 2011. aastal muudatusi. 100-tonniste klubisse jõudsid AS Tartu Agro Jacqueline, 107 281 kg, Raimo Beilmanni (Lääne-Virumaa) Doona, 102 514 kg, OÜ Rebruk Farmi (Järvamaa) Malve (101 293 kg) ja Võhandu POÜ (Võrumaa) Loodi (100 524 kg). Kahjuks läksid Malve ja Loodi 2011. aastal karjast välja. Välja läksid ka Selja OÜ (Pärnumaa) lehm Lali ja Kehtna Mõisa OÜ (Raplamaa) lehm Ruti, kes jõudsid 100 tonnini juba 2010. aastal. Nende elueatoodanguks jäi 104 460 kg ja 100 705 kg.

Jacqueline on lisaks elueatoodangule liidrikohal ka läbi aegade parima laktatsioonitoodanguga: 4. laktatsioonil 18 935 kg. Tähelepanuväärne on ka 2012. aasta alguses lõppenud 6. laktatsiooni toodang – 17 959 kg piima. Oma elueatulemusega tõusis Jacqueline läbi aegade edetabelis väärikale 4. kohale, kusjuures 3. kohal olevast Nääpsust lahutab teda vaid 427 kg. Jacquelinel on tugev tervis ja ta suudab konkureerida aastaid edetabelit juhtinud Eta ja Emi tulemustega. Doona paistab silma pikaeealisusega – 2011. aastal alustas ta juba 15. laktatsiooni.

Tabel 2. Parimad karjad piima rasva- ja valgutoodangu järgi 2011. aastal

Aasta-lehmi	Omanik	Maakond	Aasta-lehmi	Piima kg	Rasva		Valku		R+V kg
					%	kg	%	kg	
3–7	Mare Kahar	Järva	6	9100	4,27	388	3,49	318	706
8–20	Vallo Allingu	Jõgeva	20	10 211	3,90	399	3,27	333	732
21–50	Lea Puur	Viljandi	35	11 174	3,82	427	3,47	388	815
51–100	Allar Arusalu	Järva	53	9025	4,14	374	3,46	312	686
Üle 100	OÜ Soone Farm	Tartu	202	11 200	4,06	455	3,38	378	833

Tabel 3. Parimad lehmad 305 päeva laktatsiooni piimajõudluse järgi

Tõug	Nimi, nr	Omanik	Maakond	Lakt nr	Piima kg	Rasva		Valku		R+V* kg
						%	kg	%	kg	
EPK	9095847	AS Tartu Agro	Tartu	1.	13 234	3,34	442	3,26	431	873
	8092762	AS Tartu Agro	Tartu	2.	15 805	3,86	610	3,18	502	1112
EHF	9936560	OÜ Kaiu LT	Rapla	1.	14 256	3,52	501	3,34	476	978
	7808982	AS Võhmuta PM	Lääne-Viru	2.	17 851	3,36	600	2,89	516	1116
EK	Ankur 8239884	Ekso Farm OÜ	Põlva	1.	8595	4,09	352	3,22	276	628
	Lillik 4778646	Massiaru POÜ	Pärnu	5.	10 393	4,28	445	3,48	362	806

Eesti punast tõugu lehmadedest oli parim ASi Laatre Piim (Valgamaa) lehm Piimaauto (97 488 kg), kes tõusis läbi aegade edetabelis teisele kohale (1. kohal Öienupp). Piimaauto läks kahjuks 2012. aasta veebruaris karjast välja. Eesti maatõu elueatoodangute tippu tõusis Leili Lüüsi (Valgamaa) Nanna 67 012 kg-ga. Nanna edestas senist parimat Melissat 68 kiloga.

Esimese poegimise vanus oli sarnaselt 2010. aastaga 27,7 kuud. Kõige nooremad esmapoegijad olid Põlvamaal (26,5 kuud), kõige vanemad Hiiumaal (29,6 kuud). Kin- nisperiood lühenes eelmise aastaga võrreldes ühe päeva võrra (71 päevani). Tunduvalt suuremat tähelepanu vajab lehmade õigeaegne tiinestamine. Süvenevast probleemist annavad märku uuslõpsiperioodi pikenemine nelja päeva võrra (145 päevani) ja poegimisvahemiku suurenemine kolme päeva võrra (425 päeva). Kõige pikem oli poegimisvahemik eesti holsteini tõugu lehmadel – 430 päeva (+ 3 päeva võrreldes 2010. aastaga). Eesti punast tõugu lehmade poegi- misvahemik oli 412 päeva (+ 6) ning eesti maatõugu lehmadel 409 päeva (+8).

2011. aastal sündis jõudluskontrol- lialustes karjades 85 184 vasikat, mis on 172 võrra rohkem kui 2010. aastal. 51,3% sündinud vasikatest olid pullikud ja 48,7% lehmikud. Surnult sünniga lõppes keskmiselt 7,5% poegimistest, seejuures 11,8% esmapoegimistest (+0,6 võrreldes 2010. aastaga) ja 5,6% korduvalt poegimis- test (–0,5). Kaksikud pullvasikad sündisid 680 korral, kaksikud lehm- vasikad 737 korral ja erisoolised kaksikud 1199 korral. Mitmikuid reg-istreeriti kuuel korral.

Karjast praagiti 26 916 lehma. Kui 2010. aastal olid praakimise põhjustest esimesel kohal udarahaigused (20,8%), siis 2011. aastal praagiti kõige enam sigimis- probleemide tõttu (20,5%), järgnesid udarahaigused ja -vead (19,9%) ning jäsemete haigused ja vead (16,0%). Keskmise vanus väljaminekul oli 5 aastat ja 6 kuud. Kõige nooremad olid madala toodangu tõttu praagitud lehm- mad (4 aastat ja 11 kuud). Erinevate haiguste (v.a aine- vahetus- ja udarahaigused) tõttu praagiti lehmad viie aasta vanuselt ja traumade tõttu läksid lehmad karjast välja 5 aasta ja 1 kuu vanuselt. Vanuse tõttu praagitud olid kesk- miselt 10 aasta ja 3 kuu vanused. Karjasolevate lehmade keskmine vanus oli aastavahetusel 4 aastat ja 7 kuud (2,5 laktatsiooni).

Somaatiliste rakkude arv piimas (SRA) on üks karja tervise ja piima kvaliteedi näitajatest. Kui varasematel aastatel püsis kesk- mine SRA peaaegu muutumatuna, siis kahe viimase aasta jooksul on märgata mõningat positiivset aren- gut. Kui 2009. aastal oli keskmine SRA 390 000/ml, siis 2010. aastal oli 383 000/ml ja 2011. aastal 371 000/ml. Parimad olid eesti pu- nast tõugu lehmad, kelle keskmine SRA oli 365 000/ml, eesti holsteini tõugu lehmadel oli 372 000/ml ja ees- ti maatõugu lehmadel 597 000/ml.

Loodame, et SRA vähenemisele on kaasa aidanud ka JKK teenus Mastiit 12. Paljud piimakarjakasvatavad jäl- givad pidevalt tankipiima olukorda ja teevad JKK laboris regulaarselt Mas- tiit 12 proove, et määrata mastiidi- tekitajad. Mastiititorje on tõhus vaid siis, kui seda tehakse järjepidevalt ja teadlikult. JKK on laiendanud udara

Foto 1. Parim piimaveisekasvataja Maie Mölder koos Eesti rekordilehm Jacquelinega (T. Bulitko)

tervist puudutavaid teenuseid ka Vissukeses – VET-mooduli kasutajad näevad nüüd ravitud kliiniliste udarapõletike aruannet.

Vissuke sai 2011. aastal veel mitmeid täiendusi: veiste käive, sünniregister ja lehmade raamat on paljudele tuttavad dokumendid, mille täitmine nõudis omajagu oskusi ja palju aega. Nüüd on need kõik kättesaadavad Vissukese programmist.

Nagu 2011. aasta tulemustest näha, on suuremat tähelepanu vaja pöörata sigimistäitajatele. Sigimistulemusi mõjutavad paljud tegurid, ja kindlasti on oluline, et karja teenindaks hea seemendaja. Selleks on Vissukeses aruanne, kus on võimalik näha seemendajate töötulemusi. Vaates *Täiendavad – Seemenduste analüüs – Seemendustulemused* on välja toodud seemenduste arv perioodil, tiinestunud loomade arv ja tiinestumisindeks kogu karja kohta. Samuti on kirjas esemenduste arv ja tiinestumine esimesest seemendusest. Kui karja teenindab mitu seemendajat, saab nende töötulemusi võrrelda.

Aasta lõpus lisandus nii Vissukesesse kui seemenduste registreerimise vahendisse võimalus registreerida innaaega. Registreeritud inna või seemenduse järgi antakse loomapidajale/seemendajale teada uuest võimalikust innaajast. See aitab võimalikke indlevaid lehma tähelepanelikumalt jälgida ning seeläbi leida ka nõrgemate innatunustega lehma. Sigimisalased analüüsid lisandusid ka VET-moodulisse. Seal jälgitakse poegimiskasvatuse ning günekoloogiliste haiguste ja probleemide esinemist karjas.

Loomapidajad, kelle karjas tehti 2011. aastal järelkontroll-lüpsi, märkasid, et zootehnikud kasutasid järelkontrollil pihuarvutit ja proovipudelit erinevatest tavapärastest – proovipudeli kaas on pudeli küljes ja kaanele on kleebitud ribakood. Uus tehnoloogia võimaldab järelkontrolli teha pabervorme kasutamata ja väiksema töökuluga. Järelkontrolli tegemisel salvestatakse iga lehma andmete juurde kohe ka proovipudeli number ja seetõttu ei ole enam oluline, millisel positsioonil kastis piimaproov asub. Nii võib pudelit kasti paigutada suvalises järjekorras. Piimaproovi analüüsimisel loeb analüsaatori küljes olev ribakoodilugeja proovipudeli numbrit ja andmetöötlusel ühendatakse piimaproovi tulemused lehma andmetega. Sarnast tehnoloogiat loodame tulevikus ühe võimalusena kasutada ka kontroll-lüpsil. Puuduseks on vaid kasutatavate töövahendite küllalt kõrge hind.

Alates 2011. aasta maikuust on kõik jõudluskontrolli trükised loomapidajale nähtavad ka Vissukeses. See annab võimaluse loobuda pabertrükitistest ja suhelda JKKga paberivabalt ehk ainult elektrooniliselt. Nii saab loomapidaja lisaks sündmuste Interneti kaudu edastamisele ka jõudluskontrolli aruandeid vaadata arvutiekraanilt ja välja printida vaid need, mida ta vajab kindlasti paberil. Muudatus tehti eelkõige klientide soove arvestades.

Tänu loomapidajate ettepanekutele on Vissuke muutunud aina informatiivsemaks ja see võimaldab karja olukorda analüüsida erinevaid näitajaid arvestades. Täname kõiki koostööpartnereid!

Sigade jõudluskontroll 2011. aastal

Küllli Kersten

Jõudluskontrolli Keskus

Sigade jõudluskontrollis oli 31.12.11 seisuga 34 seafarmi ja 15 311 siga, kelle arv suurenes 2010. aastaga võrreldes 1259 võrra. Nooremiseid ja emikuid oli 21,7%. Kokkuvõtetes kasutati nende farmide andmeid, kus jõudluskontrolli tehti kogu aasta vältel. Jõudluskontrolli ja aretussüsteemiga liitus 2011. aastal neli seafarmi, kusjuures üks neist on ka varem jõudluskontrollis olnud. Esmakordselt suutis üks farmer aasta jooksul alustada seakasvatuse ja jõudluskontrolliga ning ka kogu tegevuse lõpetada. Jõudluskontroll lõpetati kolmes seafarmis, kusjuures ühes neist oli vaid alla kümne emise. Kõige rohkem oli jõudluskontrollis sigu Lääne-Virumaal (4299 e 28%), järgnesid Saare ja Jõgeva maakond. Ühtegi seakarja ei ole jõudluskontrollis Hiiu ja Valga maakonnast.

Aretustööd ja jõudluskontrolli tehakse Eesti Tõusigade Aretusühistu (ETSAÜ) ristandaretusprogrammi Marmorliha alusel. Jõudluskontrollis olevatest sigadest on 40,7% puhtatõulised – eesti maatõug (L), eesti suur valge (Y), pjeträän (P) ja djurok (D). Aretusprogrammis kasutatav djuroki tõug osteti ETSAÜ eestvõtmisel 2009. aastal Kanadast ja praeguseks on see peaaegu välja tõrjunud 1995. aastal imporditud ja kolme tõu ristandnuumsigade tootmiseks mõeldud hämpširi tõu. Sigadest on 51,8%

kahe tõu esimese põlvkonna ristandid (LY, YL, DL, DY, DP, HP, PL, PY), 7,5% põhikarja sigadest on tagasiristatud sead YxLY, LxYL või muud ristandid ja selliste loomade osatähtsus on aastatega järjest vähenenud.

Jõudluskontrollis olevad seakarjad on väga erineva suurusega, jäädes emiste arvuga vahemikku 80–1336, kusjuures üle tuhande emise on ainult ühes farmis (tabel 1). Kõige rohkem on 201–300 emisega farme ja neis asub 16,1% emistest. 41,3% emistest on suurtes, üle 500 emisega farmides. Kui 2010. a oli selliseid farme neli, siis 2011. a on neid juba seitse.

Tabel 1. Seakarjade suurus ja emiste jaotus karja suuruse järgi

Karja suurus	Karjade		Emiseid	
	arv	%	kokku	%
1–100	3	8,8	250	2,2
101–200	6	17,7	942	8,0
201–300	8	23,5	1896	16,1
301–400	5	14,7	1656	14,1
401–500	5	14,7	2155	18,3
Üle 501	7	20,6	4858	41,3
Kokku	34	100,0	11 757	100,0

Seafarmi põhikarjas oli keskmiselt 336 emist, mis on 26 emise võrra enam kui 2010. aastal. Kultide osakaal sigade arvust on aastatega järjest vähenenud ja moodustab vaid 1,5% (2004. a 4%).

Tabel 2. Emiste jõudlusnäitajate võrdlus 2010. ja 2011. aastal

Näitaja	2010	2011
Esmaseemendusvanus (päeva)	244	247
Esmapoegimisvanus (päeva)	370	369
Pesakonnas sündinud põrsaid	12,1	12,5
neist elusalt	11,3	11,7
nooremiselt	10,5	10,7
vanaemiselt	11,6	11,9
Võõrutatud põrsaid pesakonnas	9,7	10,0
Imikpõrsa kadu (%)	13,4	13,2
Imetamisperiood (päeva)	29,1	28,9
Vabaperiood (päeva)	6,4	6,3
Ümberindlemisi (%)	18,7	16,8
Võõrutatud pesakondi emiste praakimisel	3,6	3,8
Emise kasutamisaeg esmaseemendusest praakimiseni (aasta)	1,9	2,0
Aastaemiselt saadud pesakondi	2,1	2,2
sündinud põrsaid	25,9	26,8
neist elusalt	24,2	25,1
võõrutati	20,6	21,8

Emiste jõudlusnäitajad on jätkuvalt positiivse trendiga. Mitmed viljakusega seotud tulemused on võrreldes 2010.

Tabel 3. Emiste reproduktsioonijõudluse keskmised näitajad tõugude viisi

Tõug*	Aasta-emiseid	Sündinud põrsaid pesakonnas					Võõrutatud		Imikpõrsakadu %
		kokku	elusalt				pesakonnas	aasta-emiselt	
			kokku	nooremis	vanaemis	aastaemis			
L	3359	12,2	11,4	10,8	11,6	24,7	9,9	21,7	13,2
Y	2285	12,0	11,1	10,4	11,4	22,8	9,7	20,0	14,2
P*	28	10,9	10,4	9,5	10,7	26,5	9,9	27,8	8,4
LxY	2367	12,8	11,9	10,5	12,2	26,5	10,0	22,5	13,2
YxL	4794	12,8	12,1	11,1	12,4	26,8	10,0	23,0	12,9
LxLY	45	11,9	11,2	10,6	11,4	23,8	10,0	22,8	9,7
LxYL	134	12,5	11,8	11	11,9	26,0	10,0	23,0	12,1
YxLY	274	11,9	11,0	9,8	11,3	24,3	9,5	21,0	12,4
YxYL	35	12,2	11,3	10,7	11,4	21,1	9,8	18,6	9,2
DxL *	4	10,8	10,2	9,4	11,0	23,8	9,7	20,3	16,7
DxLY*	2	10,3	9,8	9	12,0	16,7	9,7	12,4	6,5
PxL*	30	12,3	11,6	10,5	12,0	24,9	11,0	23,5	10,3
PxY *	18	11,2	10,4	9,3	11,0	17,7	9,5	15,7	6,8
PxLY *	10	11,5	10,4	10,8	10,1	15,8	9,6	12,7	6,0
PxYL *	4	12,1	11,7	-	11,7	27,2	8,8	22,8	18,6
Teadmata	654	11,8	10,5	10,2	10,6	18,4	9,0	16,3	13,5

* - usaldusväärsus väike

aastaga paranenud (tabel 2). Pesakonnas sündis 12,5 (+0,4) põrsast, neist elusalt 11,7 (+0,4) põrsast. Seitsmeaastase töö tulemusel on täpselt üks elusalt sündinud põrsas pesakonda lisandud. Farmides on viljakus muutunud ühtlikumaks. 70% farmidest saadi keskmiselt üle 11 elusalt sündinud põrsa pesakonnas, 20% farmidest saadi üle 12 ja ühes farmis isegi üle 13 põrsa, alla kümne saadi vaid ühes farmis. Nooremise pesakonnas sündis elusalt 10,7 (+0,2) ja korduvalt poeginud emise pesakonnas 11,9 (+0,3) põrsast. Pesakonnas võõrutati 10 põrsast, mis on 0,3 rohkem kui aasta tagasi. Aastaemise kohta sündis kokku ja elusalt 0,9 põrsast ning võõrutati 1,2 põrsast rohkem kui 2010. a. Vähenenud on ka emiste ümberindlus, stabiilsus on saavutatud esmaseemendus- ja esmapoegimisvanuse, imikpõrsaste hukkumise ja vabaperioodi osas. Häid tulemusi on saavutatud söötmise, pidamise ja aretuslase töö koostöömisel.

Tabel 4. ETSAÜ seemendusjaama kultide tõulisus

Tõug	Noorkult	Vanakult	Kokku
Djurok	1	7	8
Jorkšir	5	13	18
Landrass	4	13	17
Pjeträän	4	9	13
Ristand DxL	0	7	7
Ristand DxP	0	2	2
Ristand HxP	0	1	1

Puhtatõulistest emistest olid suurima viljakusega eesti maatõugu emised, ületades eesti suurt valget tõugu 0,3 põrsa võrra (tabel 3). Esimese põlvkonna ristandemiste (YL, LY) pesakondades sündis põrsaid võrdselt, samas

elusalt sündis YL pesakonnas 0,2 põrsast rohkem. Kõige viljakamad emised asuvad Saimre Seakasvatuse Osaihin-gus Viljandi maakonnas.

ETSAÜ seemendusjaamas oli aastavahetusel 66 kultu, kellest 85% olid puhtatõulised, ülejäänud lihasigade tootmiseks kasutatavad ristandkuldid (tabel 5).

ETSAÜ seemendusjaama kultide spermaga seemendati 2011. aastal 53% emistest, kusjuures neljas farmis üle 90%, kolm farmi ei kasutanud seemendusjaama teenust. Aasta kokkuvõtte näitavad, et seemendusjaama kultide spermaga tiinestatud emiste pesakondades sündis keskmiselt 11,7 elusat põrsast, mis on sama paarituse tulemusega. Positiivset trendi näitab ka emikute tiinestuvus ja

nende viljakus kunstliku seemendusega. ETSAÜ seemendusjaam on ainuke tunnustatud seemendusjaam Eestis, kellel on ametlik spermamüügi luba.

Aastaemise kohta võrreldi enim põrsaid Saimre Seakasvatuse OÜs, järgnesid OÜ Pihlaka farm Harjumaal ja OÜ Markilo Vajangu farm.

ETSAÜ konsulendid testisid ultraheliaparaadiga Pig-log-105 farmides 7877 noorsiga. Testitud sigade keskmine ööpäevane massi-iive sünnist 100 kg elusmassini oli 562,4 g, keskmine seljapeki paksus 10,3 mm ja seljalihase läbimõõt 62,6 mm. Eelmise aastaga võrreldes on liha-jõudluse näitajad stabiilsed.

REFERAADID

Eri seatõugude selja pikima lihase omadused

T. Paulke, R. Pfuhl ja S. Maak
Züchtungskunde, 83, 6, lk 415–425, 2011

Saksamaal on viimastel aastatel saavutatud aretuslikku edu tähtsamate seatõugude mitmetel tunnustel. Nii on paranenud pjeträäni tõul stressitaluvuse suurenemisega tapajõudlus, mistõttu pole djurok ja hämpšir selles alternatiivid. Ematõugudel on märgata viljakuse ja lihaomaduste paranemist. Kahjuks pole viimasel ajal andmeid lihase toitainete koostise kohta, mistõttu võrreldi erineva tõulise päritoluga sigu sarnastes tingimustes.

Sead pärinesid Mecklenburg-Vorpommerni ja Brandenburgi liidumaalt aastatel 2004–2009, neil määrati selja pikimast lihast vee-, valgu- ja rasvasisaldus. Liha sensoorsed uuringud pärinesid aastatest 2008–2009. Täpne analüüside ja statistilise töötõluse meetoodika on artiklis.

Tabel 1. Selja pikima lihase toitainetesisaldus (%) eri tõugu sigadel*

Tõug	Rühm	Arv	Vesi	Valk	Rasv	Tuhk
Maasiga	a	1227	74,43 _{c,d,e}	23,59 _{c,d,e,f}	0,99 _{d,e}	1,17 _{d,f}
Väärissiga	b	473	74,10 _c	23,58 _{c,d,e,f}	1,29 _{e,f}	1,16 _d
Sadulsiga	c	38	73,23 _{d,e,f}	23,31 _{d,f}	1,94 _{d,f}	1,17 _d
Leicoma	d	47	73,71 _f	23,87 _e	1,31 _{e,f}	1,05 _{e,f}
Djurok	e	37	74,06	23,10 _f	1,82 _f	1,16
Pjeträän	f	107	74,11	24,04	0,93	1,12

* – tähed näitavad rühmi, mille keskvaartusest erineb statistiliselt usutavalt

Kahes tabelis on kokkuvõtlikult andmed puhtatõuliste ja ristandsigade selja pikima lihase toitainetesisalduse kohta. Liha suurim valgu- ja väikseim rasvasisaldus oli pjeträäni tõul, seejuures oli vastupidine tulemus djuroki tõugu sigadel (tabel 1).

Ristandsigadel erinesid vee- ja valgusisaldus oluliselt vähem, rasvavaesema lihasega olid kolme või enama tõu ristandsead (tabel 2). Seejuures olid suurema lihasesisese rasvasisaldusega djuroki tõu ristandid. Tagasivaates suurenes 1958. aastast 1989. aastani lihase veesisaldus 71,3%-lt 75,1%-ni, mille järel on stabiliseerunud 74% lähedale.

Tabel 2. Selja pikima lihase toitainetesisaldus (%) ristanditel

Kombinat-sioon	Rühm	Arv	Vesi	Valk	Rasv	Tuhk
A x B	a	461	74,31 _{b,d,e,f}	23,63 _{b,d,e,f}	1,04	1,13 _{c,d}
E x B	b	82	74,11 _f	23,42 _{d,e}	1,31 _{c,e,f}	1,14 _{c,d,e}
E x F	c	72	74,17 _f	23,50 _{d,e}	0,97 _d	1,20 _{e,f}
HA* x E	d	45	74,17	22,27 _{e,f}	1,26 _{e,f}	1,22 _{e,f}
F x ristand ?	e	969	74,22 _f	23,81 _f	0,90	1,10 _f
E x erinevad ?	f	65	74,44	23,43	0,87	1,14

* – hämpšir

On võimalik võrrelda lihasesisese rasvasisalduse ja lihase marmorilisuse subjektiivset hinnangut (tabel 1 ja 3). Üldiselt langevad tulemused kokku. Lihase suurema rasvasisalduse korral on ka kõrgem marmorilisuse hinnang. Sama kehtib ka eri kombinatsioonidest saadud ristandsigade kohta, kusjuures madalaim hinne oli pjetr-

rääni ristanditel ja kõrgeim hämpširi ja djuroki ristanditel. Samal ajal maasea ja pjeträäni selja pikima lihase rasvasisaldus ei erinenud oluliselt, aga marmorilisuse hinnang erines ligi 0,5 punkti.

Tabel 3. Selja pikima lihase marmorilisuse ja tilknõrgumise (24 tunni jooksul) hinnang eri tõugudel

Tõug	Rühm	Arv	Marmorilisus*	Tilknõrgumine
Maasiga	a	1227	3,12 ^{d,e}	3,09
Väärissiga	b	473	3,66 ^{d,f}	4,49 ^{c,e}
Sadulsiga	c	38	3,30 ^{d,e,f}	2,47 ^{d,f}
Leicoma	d	47	2,46 ^e	4,45 ^e
Djurok	e	37	3,82 ^f	1,92 ^f
Pjeträän	f	107	2,65	4,18

* kuue palli süsteem: 1 – marmorilisus puudub, kuni 6 – väga tugev marmorilisus

Märgatavalt suuremad erinevused olid tilknõrgumise näitajal. Ootamatult suur oli tilknõrgumise näitaja väärissel (jorkšir), ka leicomal, ja tavapärase pjeträänil (tabel 3), oluliselt väiksem oli djuroki tõugu sigadel. Isatõu mõju süvenes ristamisel, kus pjeträäni ristanditel oli see

5,57 (tabel 4). Ka valgete tõugude ristanditel (A x B) oli see märgavalt suurem kui teistel kombinatsioonidel. Seejuures ühelgi tõul ei ületanud PSE-liha osakaal 5%.

Tabel 4. Selja pikima lihase marmorilisuse ja tilknõrgumise (24 tunni jooksul) hinnang eri tõugude kombinatsioonil

Kombinatsioon	Rühm	Arv	Marmorilisus	Tilknõrgumine
A x B	a	461	2,25 ^{b,c,d,e,f}	4,49 ^{b,c,d,e,f}
E x B	b	82	3,18 ^{c,d,e,f}	2,89 ^c
E x F	c	72	2,71 ^{d,e}	2,90 ^e
HA x E	d	45	3,88 ^{e,f}	2,50 ^e
F x ristand	e	969	2,08 ^f	5,57 ^f
E x erinevad	f	65	2,78	3,38

Saadud andmete alusel võib märkida, et Saksamaa sea-tõugude selja pikima lihase toitainetesisaldus on stabiliseerunud. Märgatav on djuroki tõu mõju lihasesisese rasva ladestumisele ja tilknõrgumise vähenemisele, mistõttu võib djuroki tõu kasutamist laiendada.

Refereeris Olev Saveli

Euroopas levib kariloomadel uus Schmollenbergi-nimeline viirus

Eelmise aasta augustis-septembris avastati Euroopas kariloomadel uus viirus. Esmalt avastati uus haigus Saksamaal Schmollenbergi piirkonnas, mille järgi haigust ka nimetama hakati. Nüüdseks on Schmollenbergi tõve juhtumeid Euroopas registreeritud veel Hollandis, Prantsusmaal, Belgias, Inglismaal, Itaalias ja Luksemburgis.

Veistel täheldati peamiste haigussümptomitena ägedat kõhulahtisust, kehatemperatuuri tõusu ja piimatoodangu langust. Kuna puudusid spetsiifilised haigustunnused, ei osatud esialgu ka uut haigust diagnoosida. Varasemad teadmised haiguse levikust Euroopas puudusid. Kliiniliselt ja laboratoorselt on uut tõve raske testida, sest tekitaja pole teada. Samuti ei ole olemas vajalikku ravi ega ennetavaid vaktsiine. Avastatud viirus kuulub *Bunyaviridae* sugukonda, *Orthobunya* perekonda ja on seotud Simbu veregrupiga. Simbu veregrupil on omakorda 25 erinevat tüüpi.

Lisaks veistel esinevale üliägedale kõhulahtisusele on lammastel avastatud ka lootelises arengus malformatsioone ehk väärarenguid ja elujõuetust. Kliiniliste tunnustena esineb kaasasündinud defektidena liigese jäikust, kõõrdvõi kõverkaelsust, vildakselgsust ning selgroo ja lülisamba väärarenguid, samutiaju alaarengut.

Viirus levib vektorputukate kaudu veistele, kitsedele ja lammastele. Sarnaselt sinikeelehaigusele on peamisteks edasikandjateks verdimevad sääsed, habesääsed ja kihu-

lased. Täheldatud on ka kariloomadel enneaegseid sünnitusi ja aborte. Haiguse varajaseks diagnoosimiseks puudub standardne süsteem. Ebatõenäoline on haiguse ülekannet loomalt loomale. Kahjuks aga viirusega nakatunud emasloomalt võib järglane suure tõenäosusega nakatunud saada. Seni puudub teaduslik tõendusmaterjal haiguse levikust loomadelt inimestele. Viiruse levik võib aktiveeruda kevadsuvisel perioodil, kui putukate elutegevus taastub. Simbu viirusegruppe on avastatud Aasia, Aafrika, Austraalia ja Lähis-Ida riikides. Seni teadaolevalt viirust varasemalt kunagi Euroopas ei ole esinenud.

Kindlasti tasub loomapidajatel, kel plaanis sel aastal välisriikidest loomi osta, olla väga ettevaatlik ning kaaluda tõsiselt kõikvõimalike riskidega. Vaja on ka eelnevalt konsulteerida Eesti veterinaarjärelevalve asutusega. Samuti pole välistatud, et Euroopa riikides kehtestatakse loomade kaubavahetusele piiranguid kevadsuvisel perioodil. Piirangutest on teatanud EL suhtes kolmandad riigid ning võtnud kasutusele täiendavad meetmed, sulgedes piirid täielikult või osaliselt aretusmaterjalile haigusega tabandunud riikidest. Seni on piirangutest teatanud näiteks Venemaa, Argentiina, Mehhiko, Hiina jt.

Informatsioon Schmollenbergi viiruse kohta on refereeritud Euroopa Loomatervishoiu Organisatsiooni (OIE) ja liikmesriikide materjalide põhjal.

Refereeris Tanel Bulitko

K R O O N I K A

Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu aastakoosolek

Emeriitprof Olev Saveli
ETLL

Aastakoosolek toimus 31. jaanuaril 2012. a Ilmatsalus. Osa võtsid Aavo Mölder ja Tanel Bulitko (ETKÜ), Hillar Kald (EHS), Käde Kalamees (EKS), Matti Piirsalu ja Harald Tikk (ELS), Hillar Kalda ja Külli Vikat (ELaS), Liia Taaler (EKAÜ), Olev Saveli ja Helgi Tennisson (ETLL). Kutsututest osalesid Katrin Reili (VTA), Kaivo Ilves (JKK), Haldja Viinalass (VLI) ja Imre Annus (LõunaMedia), kutsututest ei osalenud Anneli Härmsen (PM) ja Raivo Laanemaa (ETSAÜ).

Päevakord:

1. ETLLi 2011. a tegevus
 - a) aastaaruanne – O. Saveli
 - b) revideerimisakt ja asepresidendi seisukohavõtt – A. Mölder
 - c) arutelu
 - d) otsus aruande kohta
2. ETLLi presidendi ja asepresidendi valimine
3. ETLLi tegevus 2012. a
 - a) ETLLi tegevuskava koostamine
 - b) ETLLi 2012. a eelarve kinnitamine ja 1. poolaasta liikmemaksude määramine
4. Infovahetus
 - a) diskussioonid tori hobuse tõuraamatu üle – K. Reili
 - b) välisfirmade huvi Eesti aretusühingute vastu – A. Mölder ja T. Bulitko
5. Kohalalgatatud küsimused
 - a) tõuaretusfilmi valmimine

Jätkati päevakorra järgi, kusjuures koosoleku juhatamine läks üle liidu asepresidendile Aavo Mölderile.

1. ETLLi 2011. a tegevuse aruande esitas Olev Saveli, kirjalik tekst koos revideerimisaktiga anti osalejatele.

Eesti Tõuloomakasvatuse Liit on jätkanud kuue liikme-ga, kusjuures eelarve moodustamisest võtsid osa viis. Kahjuks pole EKAÜ taotlenud ametlikku tunnustamist, kuid on osalenud kõigil ETLLi üritustel. ETSAÜ liikmestaatus taastamine jäi jätkuvaks teemaks, sest 2011. a koosolekul fikseeriti eitav seisukoht. Seakasvatusest on veel väike osa Eesti põllumeeste omandis, kuid nende esindajatel nõukogus pole piisavat ühistegevuse tunnetust. ETLLi liikmed andsid siiski ETSAÜ-le võimaluse osaleda ühisüritustel, kui kaetakse arvestatava liikmemaksu ulatuses ETLLi tegevuskulusid. Seda tingimust ETSAÜ juhatus täitis.

Liikmemaksud laekusid igas kvartalis korrektselt, mille eest tänusõnad kõigile liikmetele.

PRIA turuarendustoetuse tähtajad tekitavad eelarve kasutamisel probleemi: esitamine 31. märts, toetuse kinnita-

mine 27. mai, aruanne 9. oktoober. Kahe ürituse toetus laekus alles 9. detsembril. ETLLi üritustest toimus Tõuloom 3. septembril ja seminar (kogumiku toetamiseks) 7. oktoobril. Mõlema taotluse kulud tuli kinni maksta varem ja tõendada arvetega. Kuigi ETKÜ maksis ette 4. kvartali liikmemaksu, ei jätkunud ETLLil selleks vahendeid, mistõttu tuli rakendada ka isiklikke (intressita) rahalisi vahendeid.

ETLLi eelarvele lisandus PRIA kahe turundusearendustoetuselt kokku 3923.15 € (Tõuloom 2011 ja seminari korraldamiseks ning kogumiku väljaandmiseks). Toetussummade kättesaamiseks pidime maksma ETLLi eelarvest 713 € enam. Esmakordselt lubati ETLLile koolituse ja teavitustegevuse toetust ajakirja Tõuloomakasvatuse nelja numbril väljaandmiseks 6646.40 €, millest 1776 € laekus 3. numbril väljaandmiskulude katteks, neljanda numbril kulude kattetaotlus 1480 € ei laekunud 2011. a.

ETLLi rahalisi vahendeid kasutati eelarvele vastavalt ja kokkuhoidvalt, kuigi viimastel kuudel polnud võimalik majandustegevust plaanida. Tänu tuleb avaldada EMÜ loomageneetika ja tõuaretuse osakonnale, kelle arvel oleme kasutanud tööruumi, arvutit ja telefoni.

Vastavalt prof Harald Tiku ettepanekule eelmisel aastakoosolekul teha aretusala film, leppisime LõunaMedia OÜ esindaja Imre Annusega selles kokku augustis Kurgjal. Tõuloom 2011 filmiti täies mahus, lisaks intervjuud. Imre Annus selgitas, et võtete maht on piisav. Lõppvariandi ettevalmistus algab pooleteise nädala pärast. Maksumus jääb kokkulepitud summa piiresse. Iga osa saadetakse vastavale aretusühingule ülevaatamiseks.

Ajakirja on välja antud 14 aastat. Igal aruandekoosolekul on aruandes kirjas raskused artiklite saamisel. Kahjuks peab sama kordama. Tublimaks on muutunud ELaS, sea- ja karusloomakasvatus on kajastamata. Veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituudile oleme saatnud märgukirju, kuid huvi on väike, oleme püüdnud Alo

Foto 1. Aastakoosolekul vasemalt Helgi Tennisson, Haldja Viinalass, Kaivo Ilves ja Liia Taaler (O. Saveli)

Foto 2. Käte Kalamees, Katrin Reili, Aavo Mölder ja Tanel Bulitko
(O. Saveli)

Tänavotsaga referaatide kaudu seda valdkonda esindada. Detsembris vähendas ETSAÜ tellimust 15 võrra, VLI vähendas ajakirja 2012. aasta tellimust 25-lt 17-le, sh loomaarstid 5, söötjad 2 ja aretus 10.

Eelmise aasta ettepanek oli, et ETLLi liikmed avaldaksid aasta jooksul korraldatavate kursuste ja seminaride materjale ajakirjas. Peaksime igas ajakirjanumbris avama rubriigi, kahjuks pole piisavalt materjali. Ajakirja sisu vajaks mitmekesistamist. Oleme pakkunud intervjuusid (seni 3) ja referaate, ka nupukesi. ETLLi liikmete poolt pole kahjuks märgata erilist huvi nende saatmiseks.

Kalendrit oleme välja andnud 15 aastat. Triokalenderit TÕULOOM 2012 trükiti vastavalt tellimustele 470 (a² 2.52 €) 12 fotoga. Huvitavad fotod laekusid aretusühingutelt. Et viibis meie liikmete otsuse tegemine, loobus tellimusest ETSAÜ. Pakkusime aprillikuu EMÜ VLI-le, kuid kalendrite tellimust rahapuudusel ei esitatud.

ETLLi liikmete koosolekuid oli neli, lisaks üks elektrooniline. Uueks teemaks kerkis JKK tulevik. 2011. aasta kevadsuvel arutati PMis JKK liitmist ETKÜga. Lahtiseks jäi ainult tähtaeg, praegu on võimalik liitmine 2013. aastal.

Üleriigilised üritused

- Tartu sügisnäitus ja TÕULOOM 2011 toimus 3. septembril Ülenurmel. Suured kahtlused olid ilma suhtes, varutud olid kilekitlid, kuid hobuste esitluseni pidas ilm vastu. Esitletud tõuloomad on järjest paremad, mis kinnitab sihipärasest tõuaretusest ja tulemuslike konkursse suve jooksul. Veel pole lihavesikasvatatajad jõudnud kas eri tõugu pullide või pullikute konkursini, aga lootus jääb, sest uus juht on tuntud hobusekasvataja. Näituse pühendasime EPA/EPMÜ/EMÜ 60. aastapäevale, mistõttu oli avamisel kohal kolm rektorit. Eelmise aasta tõrked loomakasvatatajate toitlustamisel ei kordunud.

- Seminar „Uued arengud põllumajandusloomade selektsioonis“.

2011. a tegevuskavas oli ingliskeelse väljaande trükkimine, „Animal Breeding in Estonia“ ilmus augustis. Kogumik oli aga seminari õppematerjaliks. Seminar lükkus augustist edasi oktoobrisse, sest prof E. Kalm ei saanud tulla. Kirjavahetust oli palju, prof H. Viinalass aitas sellele kaasa. Helsingi ülikooli prof Jarmo Jugale sobis 7. oktoober. Meeldiv oli, et genoomselektsiooni teema huvitas 57 kuulajat. Peeter Padrik ja Tanel Bulitko

(ETKÜ) valgustasid suguselekteeritud sperma kasutamist. Samas oli kahju, et EMÜ juhtivad teadlased ei kasutanud võimalust esineda praktikute ees.

Presidendil oli võimalus juhatada kolme aastakoosolekut (EHS 14.04 ja 8.06 ning EKS 20.04), kus oli päevakorras põhikirjaparandused, mis jäid kinnitamata kvoorumi puudumisel. EHS kinnitas korduskoosolekul põhikirja parandused. Keerukam olukord on EK Seltsis, kus paranduste vajadus tekkis 2010. aastal valitud viieliikmelise (2 \leftrightarrow 2, +/-1) juhatuse töövõimetuse tõttu. Seni kehtinud liberaalses põhikirjas puudus võimalus juhatuse liikme tagasikutsumiseks, samuti nõue, et liige on maakarja omanik või volitatud esindaja. Sama päevakorraga korduskoosolek toimus alles 7. veebruaril 2012. ELS parandas oma põhikirja 17. novembril ja registreeris, kuid Talleggi poolt suruti sisse ka ohtlik punkt, kus MTÜ juhatuses (mitte tegevtoimkonnas) võib olla seltsi mitteliige.

MTÜ juhatuse ja ühistu nõukogu valimisel tuleks suured nende liikmete kohustusi. Näiteks tuleks sisse viia regioonide printsiip, kust valitakse regiooni esindaja, kes peab sidet ja esindab oma piirkonda. EHS kasutab eri tõugude haruseltside esindatust. Sõltuvalt ühistutel nõukogu ja seltsidel juhatuse liikmete arvust ning tõukarjade paiknemisest tuleks määrata piirkondade arv. Selleks tuleb enne valimisi teha eeltööd, ülidemokraatlikult esitatud juhuliikmed esindavad vaid oma ettevõtet. Näiteks ETKÜ nõukogu 15 liikmest on 7 Jõgeva- ja Tartumaalt.

Samas tuleb kiita EK Seltsi ja EHSi ühise eesti maakarja ja eesti hobuse päeva korraldamise eest Kurgjal. Külastajate arv oli märgatavalt suurem kui mitmel konkursil kokku. Lamba- ja kitsepäev oli hoopis lambarohkem, ettevõtmisi oli palju, ainult huvilisi võinuks rohkem olla.

ETLLi maine pole paranenud, sest ei RK maaelukomisjon, PM (v.a JKK staatuse arutelu) ja VTA pole informeerinud ega soovinud seisukohta väga keerukate aretuslike teemade kohta. Mõni aasta tagasi pöördusime sarnase ettepanekuga nende riigiasutuste poole. Eelistatakse ühe aretusühinguga suhtlemist, kuigi probleem on seotud mitme tõu või aretusühinguga, näiteks nn vana-tori ja maalamba või ohustatud tõugude teema. Jääb mulje, et uute tõugude tunnustamine või tunnustamata jätmine on muutunud poliitiliseks teemaks. Tungiv soovitus (käsk) liigub mööda klassikalist alluvussüsteemi:

RK maaelukomisjon → põllumajandusministeerium → VTA.

VTA peab leidma lahenduse. Uue riigikogu maaelukomisjonis (9) on kuus tehnilise haridusega, sh üks EMÜst, ja kolm majandusharidusega, sh üks EMÜst, liiget. Võib uskuda, et jaanuari viimase nädala kohtumine EHSiga andis esmahariduse ka tõuaretusest.

Probleemi tekitab kontakt põllumajandusministeeriumiga, sest järjest vabastatakse töötajaid, kes olid oma harituse tõuaretuse alal saanud aastate jooksul toimunud diskussioonide najal. Teadmata on edasise komplekteerimise printsiip. Isikud, kes tegelevad EL organite komisjonides, vahetuvad kiiresti ega tea nende kompetentsust.

2012. aastal esitasime põllumajandusministeeriumi teenetemärgi kandidaadiks ETKÜ laborijuhataja Peeter Padriku ning eesti maakarja kasvatatajad Maarja ja Jüri Simovarti. 2011. aastal ei olnud ETLLi nominenti. Positiivne vastus perekond Simovarti kohta tuli 25. jaanuaril

2012. 23. veebruaril selgus, et kuldse teenetemärgi sai Aavo Mölder. Palju õnne!

Eesti Põllumajandusmuuseumiga on kõigil koostöö laabunud järjest paremini. 2012. aastal kevadel lähevad aga remonti häärber ja laut, mille lubatav valmimine septembriks teeb ettevaatlikuks.

Ettekandja tänas ETLLi liikmeid hea koostöö eest ja teatas, et sellega juhatus lõpetab oma kolmeaastase töötsükli.

Revideerimisakti otsustava osa ja oma positiivse seisukoha esitas A. Mölder ning pakkus võimalust küsimusteks ja aruteluks, kuid seda võimalust ei kasutatud.

Otsustati ühehäälselt aruanne kinnitada. Võeti teadmiseks Raivo Laanemaa seisukoht ETSAÜ võimalikust koostöö jätkamisest 2012. aastal.

2. ETLLi presidendi ja asepresidendi valimine

A. Mölder tegi ettepaneku, et Olev Saveli jätkaks ETLLi presidendina. Repliigi korras soovitas O. Saveli tõsiselt kaaluda noorema kandidaadi leidmist ja väljendas seisukohta, et nõustub, kui on konsensuslik otsus. Seejuures on ta iga hetk valmis tagasi astuma, kui selleks on vajadus. ETLLi liikmed valisid kuue häälega (ühehäälselt) Olev Saveli ETLLi presidendiks.

Koosoleku juhtimine läks üle O. Saveli kätte, kes selgitas vajadust, et Aavo Mölder jätkaks ETLLi asepresidendina. Liikmed kinnitasid ettepaneku ühehäälselt.

3. ETLLi tegevus 2012. a

ETLLi tegevuskava koostamisel soovitati väljakujunenud tegevuskava jätkata: ajakirja väljaandmist ja tõuloomanäituse korraldamist. Lõpetada tuleb tõuaretusfilm.

Prof Harald Tikk soovitas korraldada ohustatud tõugude seminari või konverentsi, et koondada nende materjal ühte kogumikku. Tekkis arutelu, sest taotlus tuleks PRIA-le esitada 1.–15. veebruarini. Toimuda saab üritus pärast PRIA positiivset otsust (alates maist).

Prof Haldja Viinalass informeeris Balti tõuaretuskonverentsi toimumisest kevadel, aeg on täpsustamisel. Põllumajandusministeerium valmistab ette uut brošüüri ohustatud tõugudest.

Tekkis küsimus, kas ETLLi kolm liiget ELS, EHS ja EKS suudavad piisavalt mahuka kogumiku jaoks artiklid vormistada. Jäeti otsustamiseks paar päeva. Alternatiiviks oleks eestikeelne kogumik „Tõuaretus Eestis“, kuhu mahuks kõikide tõugude aretuse ülevaade. Koosolekujärgses arutelus jõudisime järeldusele, et koostame ohustatud tõugude säilitamise kogumiku ja korraldame seminari septembris, mille jaoks vormistati turuarendustoetuse taotlus PRIA-le.

2012. a eelarve kinnitamine ja 1. poolaasta liikmemaksude määramine. Projektis oli suurendatud presidendi ja asjaajaja kuutöötasu 50%, mis suurendas eelarvet 17%, ja kogusumma oli 15 000 eurot. Tõuaretusfilmi finantseerimiseks soovitati lisada eelarvele veel 1000 eurot. ETLLi liikmed kinnitasid ühehäälselt eelarve ja esimese poolaasta liikmemaksud (lisatud protokollile).

4. Infovahetus

Diskussioone tori hobuse tõuraamatu üle valgustas VTA peadirektori asetäitja Katrin Reili. EL järelepärimine sugutäku Homerose põlvnemise kohta saabus VTAse

Foto 3. Olev Saveli ja Aavo Mölder jätkavad ETLLi juhatuses (A. Tänavots)

PM kaudu 26. juulil 2011. Võhandu kolhoosi dokumentide uurimine 31. augustil ei tõendanud täkuema dokumendi õigsust. Geneetiline analüüs 2008. a tunnistas ema valeks. Algatati kaks väärtemenetlust, rakendati sanktsioonid. Homerose järglased viidi tõuraamatu TA-osast TB-ossa. VTA tegi dokumentide täiskontrolli ohustatud tõugude 1951 hobuse kohta. TR on nüüd korras ja avalik. Ettekirjutused täidetud, veel on vaja parandada programmi.

RK maaelukomisjonis tuli käia nn vana-tori seltsi kaebuse tõttu ja selgitada, et need hobused on EHSi TR-s ja saavad ohustatud tõu toetust. Seal soovitati VTA-l kohtuda seltsi esindajaga ja selgitada, kuidas on võimalik saada tunnustust. Ute Wohlrabi ja tema kaaslasega käidi kohtumas Tartus. Selgitati, et kui nad soovivad samaviisi jätkata, siis tuleb taotleda uue tõu tunnustamist. Selleks on muuhulgas vaja 30 mittesuguluses oleva hobuse geneetiline kirjeldus, samuti tuleb taotleda EHSilt luba TR pidamiseks.

H. Viinalass selgitas nõudeid dokumentatsiooni kohta, milline peab olema võrdlus teiste tõugudega. U. Wohlrab teeb koostööd Saksamaa asutustega, samas soovis ta VLI-lt andmeid tori TA hobuste kohta. Enne teadusartikli publitseerimist pole võimalik neid anda.

Hillar Kald lisas, et EHSi esindajad käisid eelmisel nädalal maaelukomisjonis, kus selgitati, et senine toetus ohustatud tõu looma pidamiseks on väike, vaja oleks 2–3 korda suuremat.

Tanel Bulitko küsis, kuidas oli võimalik, et maksti toetust, kui juba 2008. a teatati vale põlvnemine. Vastus: seepärast alustatigi väärtemenetlust.

Välisfirmade huvi Eesti aretusühingute vastu.

T. Bulitko: Remedium (veterinaarravimite müügifirma) koostöös AltaGeneticsiga soovis luua konsultatsioonifirma, milleks tuleb leida 15 farmi, kellel on kohustus osta 75% ulatuses aretusmaterjali neilt. Et ettepanek ületas juhatusel pädevuse, suunati otsustamine ETKÜ nõukogusse. Nõukogu liikmed arvasid üksmeelselt, et on vale siduda aretustegevus eraõigusliku välisfirmaga. Polnud selge, kust tuleb kompetentsus. On kahtlus, et tahetakse Virumaale sisse tuua spermat. VTA peaks olema ettevaatlik loa andmisel.

ETKÜ ei toetanud koostööd välisfirmaga

Tanel Bulitko

ETKÜ juhatuse esimees

Eesti Tõuloomakasvatavate Ühistu (ETKÜ) nõukogu koosolekul 11. jaanuaril 2012 oli arutlusel aretusfirma Alta Geneticsi ja AS Remediumi koostööpakkumine osaleda piimafarmide juhtimise ja reproduktsiooni konsultatsiooni projektis. Eelnevalt oli võimalikust koostööprojektist antud ETKÜ-le ülevaade. Koosolekul osales ja tutvustas projekti ning vastas nõukogu liikmete küsimustele AS Remediumi nõukogu esimees Sivar Irväl.

Jätkunud arutelu käigus leidis ETKÜ nõukogu, et projekt on liigselt keskendunud Alta Geneticsi poolt pakutava aretusmaterjali kasutamisele ning loomapidajatele tasulise nõuande pakkumisele. Projekti eesmärgiks oli kuni viieteistkümmene suurema piimafarmi kaasamine, neile sigimiselase nõuande osutamine ning kohustus kasutada välisfirma aretusmaterjali suurel määral. Iga üksikfarm peab siiski suutma igapäevaste juhtimisküsimuste, sh reproduktsiooni puudutavate, lahendamiseks toime tulla. Seda ei saa kolmandad isikud läbi tasulise nõuandetegevuse pakkuda.

Praegu Eestis kasutusel olev geneetiline materjal ei piira meie karja toodanguvõime realiseerumist. Ühtlasi leiti, et projekt oma olemuselt keskendub liigselt kommertslikele alustele. Tänapäeval on võimalus farmeritel sisendeid müüvatelt ettevõtetelt saada tasuta nõuandeid ning osaleda koolitustel. Farmerite teadlikkus on aastatega kasvanud ning kogu maailm on avanenud uute teadmiste ning kogemuste saamiseks. Eesti piimandussektori aren-

gud viimastel aastatel on pigem eeskujuks teistele riikidele.

Samuti leiti, et üleriigiline aretusorganisatsioon ei saa eelistada Eesti turul tegutsevat üksikettevõtet, seades sellega ohtu koostöösuhete teistega. ETKÜ liikmed kasutavad väga mitmete veterinaaravimeid ning loomakasvatuseks vajalikke sisendeid pakkuvate ettevõtete tooteid ja teenuseid.

Ka eraõigusliku välisaretusfirma eelistamisel võib kaasneda tagasilööke suhtlemisel teiste riikide aretusettevõtetega. ETKÜ läbib üle maailma erinevate partnerorganisatsioonidega, mis tagab meie veisekasvatavatele parima aretusmaterjali kättesaadavuse ning soodsaima hinna.

ETKÜ-l on Alta Geneticsiga pikaajaline, 1996. aastast vältav meeldiv koostöö, mida jätkatakse senises vormis. Nõukogu liikmed otsustasid ühehäälselt mitte toetada plaanitavat projekti ning ETKÜ ei osale pakutavas koostöös.

ETKÜ on Eesti veisekasvatavate kuuluv 1993. aastal asutatud aretusorganisatsioon. ETKÜ aretusala tegevused on vastavalt põllumajandusloomade aretusseadusele tunnustanud Veterinaar- ja Toiduamet. Samuti vastutab ETKÜ erinevate veisetõugude aretusprogrammides esitatud eesmärkide realiseerumise eest. Ka imporditava aretusmaterjali maaletoomine ning selle registreerimine kuulub ETKÜ vastutusvaldkonda. ETKÜ tänab oma liikmeid usalduse eest pakutavate teenuste kasutamisel.

Küsimuste korral palume ühendust võtta oma piirkonna aretuspetsialistiga või meie üldtelefonidel 489 0681; 749 3234 või elektronposti teel must@estpak.ee.

Parimad veisekasvatavad on Maie Mölder ja Kalmer Visnapuu

Tanel Bulitko

ETKÜ juhatuse esimees

Parimat piimakarjakasvatavat tunnustatakse sel aastal kaheteistkümnendat ja lihaveisekasvatavat kuuendat korda. Võitjad kuulutati välja 23. veebruaril aastapäeva pidulikult aktusel põllumajandusministeeriumis. Tiitliga tunnustatakse eelmise aasta jooksul tulemuslike saavutustega silma paistnud edukaid veisekasvatavaid.

Nominentide esitamisel arvestatakse parima piimakarjakasvatava puhul jõudlusnäitajaid, eeskätt piimarasva ja -valgu kogutoodangut, somaatiliste rakkude arvu piimas, ettevõtte töökultuuri, keskkonna- ja loodussäästlikke majandamistingimusi, tõuveiste müümist, osalemist näitustel ja konkurssidel, varasemaid investeeringuid ettevõtte arengusse, innovaatilisust jne.

Edukaima lihaveisekasvatava selgitamisel arvestatakse puhtatõuliste lihaveiste osatähtsust karjas, ettevõtte töökultuuri, keskkonna- ja loodussäästlikke majandamistin-

gimusi, osalemist aretustöös ja jõudluskontrollis, puhtatõulise sugupulli või kunstliku seemenduse kasutamist emasloomade tiinestamisel, tõuveiste müüki karjast, varasemaid investeeringuid ettevõtte arengusse, innovaatilisust jne.

Parimad valis välja Maaelu Edendamise Sihtasutuse, põllumajandusministeeriumi, Eesti Tõuloomakasvatavate Ühistu, Veterinaar- ja Toiduameti, Jõudluskontrolli Keskuse ja Eesti Maaülikooli veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituudi esindajate ühiskomisjon.

Parimaks piimaveisekasvatavaks tunnustati Tartu Agro ASi Vorbuse farmi tõuaretusjuht **Maie Mölder**, kes on pärast Eesti Põllumajanduse Akadeemia lõpetamist 1971. aastast töötanud samas ettevõttes. Esialgu seitse aastat Tartu Nädissovhoosi veterinaarina, hiljem noorkarja ja tõuaretuse zootehniku ning farmijuhatajana. Vorbuse farm on kui Maie elutöö. Vorbuse farm oli üks esimestest nüüdisaegsetest vabapidamisega piimakarjafarmidest Eestis, mis avati 2003. aastal. Ta on farmi tutvustanud arvukatele Eesti ja välisriikide delegatsioonidele. Tööaasta-

tega saadud kogemusi jagab Maie lahkesti ka noorematele kolleegidele. Entusiasm ja energia kiirgub temaga suheldes. Läbi ja lõhki tõuaretaja hingega Maie tunneb oma hoolealuseid nägupidi, samuti teab ta peast nende sugupuud ja järeltulijaid. Selline ettevõtlik loomakasvatusejuht on igale ettevõtjale kuldaväärt töötaja.

Vorbuse farmi piimatoodang on kuulunud pidevalt Eesti paremiku. 2011. aastal tootsid Vorbuse 678 lehma 10 664 kg piima, milles 4,01% rasva ja 3,38% valku. Eesti kõigi aegade parima laktatsioonitoodangu lüpsnud üheksa-aastane Jacqueline, kellel vaid mõnikümmend kilo jäi puudu 19 tonnist, on Maie üks lemmikutest. Lisaks on lehm ületanud elueatoodanguga 100 tonni piiri, loota on kehtiva elueatoodangu rekordi (129 t) ületamist. Samuti viiesajast Eesti parimast laktatsioonitoodangust 84 (16,8%) lehma on lüpsnud Tartu Agro ASis, sh 71 (14,2%) Vorbuse farmis.

Eestis on praegu registreeritud läbi aegade 875 lehma, kes tootnud päevas enam kui 65 kg piima. Nendest 151 (30,2%) on lüpsnud Vorbuse farmis. Maie elab tööalastele saavutustele hingega kaasa. Samuti on tal suur mure, kui mõnel lemmikul on tervisehäda, siis pühendub ta järgitult nende abistamisele. Kasuks siinkohal tulevad loomaarsti teadmised ja kogemused. Samuti elukool, mis igapäevaselt toob karjakasvatusele kaasa uusi nüansse.

Laiemale loomakasvatusele on Maie Mölder tuntud kui üks tulihingelisemaid vissivõistlustest osavõtjaid. Vissivõistlusteks ettevalmistamine algab Vorbuse piimakarja farmis juba kuid enne plaanitavat konkurssi. Esialgu valitakse kandidaadid, kellele algab aeganõudev ettevalmistusperiood. Sageli tehakse seda kõike vabade hetkede või öötundide arvelt. Töö oma hoolealustega on väärinud mitmeid kordi ka kõrgeima tunnustuse. Vissitiitel on Vorbuse farmile kuulunud kolmeteistkümmel korral, neist neli on saavutatud holsteinide ja üheksa eesti punase tõu konkurssidelt. Sealjuures punast tõugu vissid Roosi ja Tess on olnud parimad kahel korral (vastavalt 2000 ja 2001; 2005 ja 2006). Lisaks veel neljal korral võidetud reservvissi tiitlid.

Väga hea aretaja käsi on tal ka pulli valikul. Üksikasjalikult oskab ta näha lehmadel isapoolseid häid omadusi ning selgitada, mida üks või teine pull oma järglastele pärandab. Vorbuse farmist on väärt tõumullikaid müüdnud mitmetesse Eesti ja välisriikide farmidesse. Tasub vaid välisloomaostjaile märkida, et seekordses valikus on mullikaid Tartu Agro AS Vorbuse farmist, kui neil silm õnnest särada lööb. Ka mitmed pullvasikad on jõudnud aretuspullidena ETKÜ seemendusjaama, leidmaks kasutust kogu Eesti aretuspopulatsioonis.

Maie Mölder on veisekasvatusega käinud tutvumas mitmes välisriigis: USA, Holland, Saksamaa, Soome, Prantsusmaa, Hispaania jt. Maie

tunnustati eelmisel aastal ka Tähtvere valla teenetemärgiga. Varasemalt on Tartu Agro ASist Aavo Möldrit tunnustatud 2005. aastal parima piimakarjakasvataja tiitliga.

Kalmer Visnapuu on viimase kümnendi üks aktiivsematest lihavesikasvatajatest Eestis. Lihaveiste kasvatamisega alustas ta 1998. aastal. Teda võib nimetada simmentali tõu maaletoojaks. Juba Kalmeri vanemad pidasid lihaveiseid, ka vend Silver on lihavesikasvataja. Kalmer Visnapuu on ka lihavesikasvatuse sektori eestkõneleja ning ideede algataja. Kasvatajate esindajana osaleb ta põllumajandusministeeriumi maaelu arengu nõukogus, seetõttu on tal tähtis olla ka pidevalt loomakasvatajate vajaduste ja arenguga kursis.

Kokku on Kalmer Visnapuul 540 lihaveist, kes asuvad neljas erinevas farmis: Lääne-Virumaal Piira ja Pariisi külas, Jõgevamaal Nõval ning Valgamaal Karulas. Just viimases asuvad kahe tõu (simmental, hereford) puhtatõulised ammlehmakarjad. Lisaks on puhtatõuline simmentali kari ka Piiral. Jõudluskontrolli kuuluvatest lihavesikarjadest on Kalmeri kari loomade arvukuselt Eestis teisel kohal. Ettevõtetel on kasutada 1300 ha maad, millest 700 ha rohumaad lihaveistele rohusööda tootmiseks ja karjatamiseks. Kalmer Visnapuu missiooniks ei ole mitte ainult lihakarja kasvatamine, vaid ka aktiivselt turustamisküsimustega tegelemine. Südameasjaks on ta võtnud nii oma karja eest hoolitsemise kui ka kogu lihavesise sektori käekäigu.

Kalmeri karja on ostetud lihaveiseid Rootsist, Ungarist, Šveitsist, Saksamaalt, Taanist, Soomest ja Tšehhist. Ta arvab, et Eesti lihavesikasvatus on olnud edukas. Mujal riikides on aretatud lihaveiseid rohkem kui sajand, meil on püütud kümne aasta jooksul midagi juba korda saata. Kalmeri hinnangul tuleb 60% tulust lihavesisektoris toodangu müügist ja 40% erinevatest toetustest.

Kalmer Visnapuu juhitavates ettevõtetes töötab kokku kaheksa inimest. Ta arvab, et tulevikus peaks Eesti olema nn ammlehmade kasvataja, kuid noorveiste lõppnuumamine võiks toimuda regioonides, kus oluliselt paremad sööda kasvutingimused, eeskätt maisi kasvatamiseks. Nii on müüdnud ka Visnapuule kuuluvatest karjadest noorpulle nuumale välisriikidesse, aretusnoorveiseid mitmetesse Eesti karjadesse 20 simmentali ja 7 herefordi tõugu pulli. Aktiivse aretaja näeb ta ka vajadust oma karjast parimaid ammlehmki kunstlikult seemendada, tuues sealäbi karja uut genofondi, et oleks suurem võimalus valikuks ka tõuveiste pakkumisel. Kalmer Visnapuu ei ütle kunagi ära, kui vaja oma karjast parimaid veiseid näitustel esitleda. Tulevikuski on Kalmeril suured eesmärgid, ta plaanib Piirale rajada uue lihavesifarmi.

Kalmer Visnapuu on kuulunud Eesti Lihavesikasvatajate Seltsi juhatuse mitmesse koosseisu. Oluliseks peab ta põllumajandustootjate ühiste-

Foto 1. Parimad veisekasvatajad Maie Mölder ja Kalmer Visnapuu (T. Bulitko)

gutsemist. Ta kuulub liikmena Eesti Lihaveisekasvatajate Seltsi, Kevili TÜsse, Liivimaa Lihaveise MTÜsse, Farm In TÜsse, Eesti Mahe TÜsse, Roheline Karula MTÜsse jt tootjaorganisatsioonidesse. Mitmetel koosviibimistel on Kalmeril tulnud tutvustada oma suurepäraseid kulinaarseid oskusi, pakkudes erinevaid veiselihast valmistatud

hõrgutusi. Teda on esitatud ka varasemalt mitmel korral kandidaadiks parima lihaveisekasvataja tiitlile.

Soovime tänavustele tiitlisajajatele edu ja kordaminekuid ka tulevikus, nii isiklikku kui karjaõnne. Parimatele karjakasvatajatele anti Maaelu Edendamise Sihtasutuselt skulptor Vergo Verniku pronkskuju Vasikas.

Eesti-Vene põllumajandusalase konsultatiivrühma visiit Moskvasse

Peeter Padrik

Eesti Tõuloomakasvatajate Ühistu juhatuse liige

12.–14. oktoobrini 2011. aastal oli põllumajandusminister Helir-Valdor Seeder visiidil Moskvas, mille käigus kohtus ta Venemaa kolleegi Jelena Skrõnnikuga. Tegemine oli esmakordse põllumajandusministrite kohtumisega Venemaa territooriumil pärast Eesti taasiseseisvumist. Arutati Eesti ja Venemaa kaubandussuhteid. Eesmärk oli allkirjastada ühisavaldus põllumajandusalase konsultatiivrühma moodustamise kohta riikide edasise koostöö arendamiseks.

Vastavalt ühisavaldusele kohtusidki kahe riigi konsultatiivrühmad 7.–9. veebruaril 2012. aastal Moskvas. Eesti delegatsiooni juht oli Ruve Šank, Eesti Vabariigi Rooma suursaatkonna minister-nõunik FAO juures, põllumajandusministeeriumist Ene Maadvere, kaubanduse ja põllumajandussaadusi töötleva tööstuse osakonna juhataja asetäitja, ja Galina Jevgrafova, välissuhete ja eurokoordinatsiooni osakonna välissuhete büroo peaspetsialist, Veterinaar- ja Toiduameti peadirektor Ago Pärtel, Jõgeva Sordiretuse Instituudi direktor Mati Koppel ja artikli autor. Vene delegatsiooni juhtis Vene Föderatsiooni Põllumajandusministeeriumi toiduainete ja infrastruktuuri arengu osakonna direktor S.M. Suhhov.

Arutati, uuendati ja tutvustati koostöövõimalusi agrotööstuskompleksi valdkondades:

Foto 2. VDNH näituselehmad

(P. Padrik)

- teadusalase koostöö võimalused,
- kaubandus,
- vastastikuste tutvumisvisiitide korraldamine,
- koostöö rukkikasvatamisvööndis,
- koostöö veiste aretuses ja piimanduses,
- koostöö väiketalupidamiste majandamises.

Otsustati korraldada järgmine konsultatiivgrupi istung Eestis 25.–27. oktoobril samaaegselt toimuva näitusega Tallinn FoodFair 2012.

Eesti delegatsioon külastas VDNHs põllumajandusnäitust АгроФерма, kus olid esitletud ka tõuloomad, kuigi väga tagasihoidlikult.

Foto 1. Konsultatiivrühmade koosseis

(P. Padrik)

Foto 3. VDNH näituseküülikud

(P. Padrik)

Toimetus

Kolleegium: Tanel Bulitko, Käde Kalamees, Matti Piirsalu, Krista Sepp, Külli Vikat ja Olev Saveli (peatoimetaja), Eha Lokk (toimetaja)
Keeleline korrektuur: Silvi Seesmaa
Küljendus: Alo Tänavots

Address: Kreutzwaldi 46, 51014 Tartu, tel 731 3455

Internet: <http://www.etll.ee/>

Ajakiri ilmub 4 korda aastas:

märtsis, juunis, septembris ja detsembris.

Trükk: OÜ Paar

Eesti Karusloomakasvatajate Aretusühing korraldas 3. detsembril 2011 Rõngu rahvamajas küülikute ja tšintšiljade näituskonkursi

Vaade küülikute näituse saali

Küülikute kohtunikuabi Diana Mägi ja Läti kohtunik Dace Kaula

Airi Polli angooraküülik flandriakasvataja Peeter Vähtramäe süles

Edukas tšintšiljade kasvataja Maia Parts

Tšintšiljade kohtunikekogu: Külli Kersten, Kerttu Trahv ja Mall Rein

Loengud ja teadustöö on 2011. aastal lõppenud EMÜ loomageneetika ja tõuaretuse osakonna kollektiiv Uhti kõrtsis 20. detsembril

Tervitus osakonna juhatajalt prof Haldja Viinalassilt, keskel kõrtsi perenaine Kai Paks

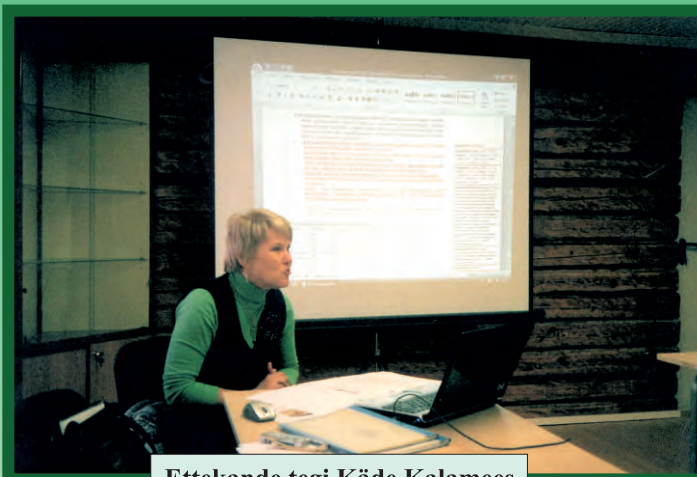
Isetegemiseks anti kaunid põlled

Eesti Maakarja Kasvatajate Seltsis

Korduskoosolekul 7. veebruaril võeti vastu uus põhikiri

Aretusprogrammi arutelu 21. veebruaril

Ettekande tegi Käde Kalamees

Oponentisid (paremalt) prof Haldja Viinalass ja VTA peadirektori asetäitja Katrin Reili

Tunnustatud tööaretajad
Maarja ja Jüri Simovart

Fotod: O. Saveli

Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfond:
Euroopa investeeringud maapiirkondadesse

